

Türkiye’de Enerjinin Yerelde Gelişiminden Bir Kesit: Urfa’da Elektrik (1929-1971)

A Slice of the Local Development of Energy in Turkey: Electricity in Urfa (1929-1971)

İbrahim Halil TANIK

Assist Prof., Harran University, Department of History, Şanlıurfa, Turkey
Dr. Öğretim Üyesi, Harran Üniversitesi, Tarih Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye
Orcid: 0000-0003-1614-3279 ihaliltanik@harran.edu.tr

Mustafa DAĞ

Res. Assist. Dr, Harran University, Department of History, Şanlıurfa, Turkey
Arş. Gör. Dr., Harran Üniversitesi, Tarih Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye
Orcid: 0000-0003-4571-8115 mustafadag@harran.edu.tr

Article Information/Makale Bilgisi

Cite as/Atıf: Tanık, İ. H. and Dağ, M. (2023). A Slice of the Local Development of Energy in Turkey: Electricity in Urfa (1929-1971). *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, Republic Special Issue, 413-433.

Macit, Tanık, İ. H. and Dağ, M. (2023). Türkiye’de Enerjinin Yerelde Gelişiminden Bir Kesit: Urfa’da Elektrik (1929-1971). *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cumhuriyet Özel Sayısı, 413-433.

Article Types / Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Geliş Tarihi: 20 January / Ocak 2023

Accepted/Kabul Tarihi: 9 August / Ağustos 2023

Published/Yayın Tarihi: 29 October / Ekim 2023

Pub Date Season/Yayın Sezonu: October / Ekim

Issue/Sayı: Republic Special Issue/Cumhuriyet Özel Sayısı **Pages/Sayfa:** 413-433

Plagiarism/İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software./ Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Published by/Yayıncı: Van Yüzüncü Yıl University of Social Sciences Institute/Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ethical Statement/Etik Beyan: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited/ Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (İbrahim Halil TANIK, Mustafa DAĞ).

Telif Hakkı ve Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır./ Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Öz

19. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa ülkelerinde kullanımı hızla artış gösteren elektrik aynı yüzyıl içerisinde Osmanlı İmparatorluğu'nda da kullanılmaya başlanmıştır. İmparatorluk genelinde elektrik ilk olarak, Osmanlı donanmasında, sinema alanında telgraf ve postaların ulaşımında ve sağlık ile tıbbi teçhizat alanında kullanılmıştır. 20. yüzyıla gelindiğinde ise elektriğin kullanım alanı genişlemiştir. Buna bağlı olarak pek çok insan elektrikten faydalanma girişiminde bulunmuştur. Bu girişimler daha çok elektrik makineleri ile aydınlatma şeklinde gerçekleşmiştir. Nitekim imparatorluk bu talebe karşılık kayıtsız kalmayarak elektriği kamu hizmeti olarak halkın kullanımına sunmuştur. Böylece elektriğin son kullanım alanı kamu hizmeti olarak gerçekleşmiştir. Bu hizmet ise imparatorluğun son yıllarında olduğu gibi cumhuriyetin ilk yıllarında da özel girişimciler aracılığı ile hayata geçirilmiştir. Cumhuriyet döneminde kurumları millileştirme politikası çerçevesinde yerli sermayenin denetimi altına alınan elektriğin bir örneği de Urfa kentinde gerçekleşmiştir. Urfa kentinde elektrik ile ilgili her türlü gelişmenin değerlendirildiği bu çalışmada Devlet Arşivleri, yerel basın arşivi ile araştırma ve inceleme eserlerden istifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Elektrik, aydınlatma, Urfa, elektrik santrali, Urfa Belediyesi.

Abstract

Electricity, the use of which has increased rapidly in European countries since the end of the 19th century, started to be used in the Ottoman Empire in the same century. Throughout the empire, electricity was first used in the Ottoman navy, in the cinema, in the transportation of telegraphs and mail, and in the field of health and medical equipment. By the 20th century, the usage area of electricity has enlarged. Due to this spread, many people have attempted to benefit from electricity. These initiatives were mostly carried out in the form of lighting with electrical machines. As a matter of fact, the empire did not remain indifferent to this demand and offered electricity to the public as a public service. Thus, the end use of electricity has been realized as public service. This service was implemented through private entrepreneurs in the first years of the republic, as well as in the last years of the empire. With the proclamation of the Republic, one of the initiatives for the nationalization of electricity, which was brought under the control of the national capital within the framework of the nationalization policy, took place in the city of Urfa. In this study, where all developments regarding electricity in the city of Urfa were evaluated, the State Archives, local press archives and research and review works were used.

Keywords: Electric, lighting, Urfa, power plant, Municipality of Urfa

Giriş

Elektriğin icadında insanın doğaya egemen olma, yaşamını güvenilir ve rahat kılma ile hareketini kısıtlayan geceden istifade etmek etkili olmuştur. Bu doğrultuda elektriğin enerji kaynağı olarak kullanılmasından önceki dönemlerde insanoğlu güneş, su ve ateşten istifade ederek elektriğin işlevini gören alanlarda kullanmıştır. Lakin elektriğin icadı insanoğlunun konforlu bir yaşam sürmesinde dönüm noktası olmuştur. Nitekim elektrik kısa süre içerisinde gündelik yaşamın her aşamasında kolaylaştırıcı unsur olarak kendisini göstermeye başlamıştır (Küçük, 2022, s. 39-40). Elektriğin tarihsel sürecine bakıldığında, varlığına dair ilk izlenimler eski Yunan dönemine aittir.¹ Hâliyle elektrik sözcüğünün Yunancadan gelmesi doğaldır (İnan, 1978, s. 246). Ancak ilk dönem elektriğin kullanım alanı son derece kısıtlı olmuştur. Bu kısıtlılık her ne kadar 17. yüzyıla kadar devam etmiş olsa da yapılan çalışmalar neticesinde yararlılığını kanıtlayan elektrik 19. yüzyılın başlarından itibaren dinamlar ve su türbinleriyle üretilmeye başlanmıştır. Bu yöntemle üretilen elektrik ağırlıklı olarak endüstriyel alanda kullanılmıştır. 1880 yılına gelindiğinde ise Edison elektrik üreten ilk şirketi kurmuştur. Bu şirketle birlikte elektrik artık şehirlerin aydınlatılmasında ve ulaşım aracı olan tramvayların çalıştırılmasında kullanılmaya başlanmıştır. Böylece elektriğin günlük hayatta önemi daha da artmıştır (Kayabaşı, 1999, s. 14). Ulaşımın başka şehirlerin aydınlatılmasında elektriğin ilk kullanımı Avrupa’da gerçekleşmiştir. Aydınlatılan ilk bölge 1881 yılında İngiltere’nin Londra şehrinde yer alan Godalming kasabası olmuştur (Karayaman, 2014, s. 50). Avrupa’da gelişim böyle iken Osmanlı İmparatorluğu’nda elektrik ilk dönem güvenlik amacıyla askerî alanda kullanılmıştır.

Denize kıyısı geniş olan bir devlet için güvenlik açısından enerjinin kullanımı önemli katkılar sağlar. Osmanlı İmparatorluğu’nda elektrik ilk olarak 1870’li yıllarda donanma alanında kullanılmıştır. (BOA. İ. ŞD. 32/1579; BOA. Y.A.RES. 28/49; BOA. Y.A.RES. 29/36). Güvenlikten başka elektrik sosyal alanda kullanımı gündeme gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nda film sektörünün gelişiminde elektrik önemli bir yer tutmuş, sinema alanında kullanılmıştır. 1895 yılında film gösterileri için Fransız Mösyo Jamie’nin girişimleri ile bu sektör aktif hale gelmiştir (BOA, BEO, 1597/119714; BOA, BEO, 1703/127673; BOA, BEO, 1995/149618; BOA, İ.HUS, 116/59). Elektriğin Osmanlı’da üçüncü kullanım alanı sağlıktır. Bu alanda kullanılması 1900’lü yılların başlarına isabet eder. Bu gelişmeyle birlikte tıp alanında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir (BOA, BEO, 1597/119714; BOA, BEO, 1703/127673; BOA, BEO, 1995/149618; BOA, İ.HUS, 116/59).

Dördüncü evrede elektriğin kullanıldığı alan aydınlatmadır. Her ne kadar şehir ve caddelerin elektrikle aydınlatılması için 1847 yılında bir talimatname hazırlanmış olsa da bunun gerçekleşmesi 20. yüzyılın başlarına sarkmıştır (Arslan, 2017, s. 2-3). Bu talimatla birlikte Osmanlı İmparatorluğu’nda şehirler aydınlatılmaya başlanmıştır. Bu aydınlatma faaliyetleri elektriğin bulunmasından önce çoğu ülkede olduğu gibi aydınlatma odun, tezek, kömür, gazyağı,² havagazi³ ve fener gibi kaynaklar kullanılarak gerçekleştirilmiştir (Koylu, Arslan, 2014, s. 1-3).

Şehirlerin daha mamur hale gelmesi, gün ışığından yararlanılmadığı dönemde sokakları daha güvenli hale getirmek için Osmanlı’da birtakım kanuni adımlar atılmıştır. Bu doğrultuda ev ve dükkânlara balmumu, yağ mumu veya fener taktırılması zorunluluğu getirilmiş (Özdemir, 2016, s. 19-21) ancak denetimi sağlayacak yeterli görevlinin bulunmamasından dolayı başarısız olunarak bu uygulamadan vazgeçilmiştir. Bu nedenden dolayı sokakların aydınlatılmasında ihale veya imtiyaz⁴ yöntemine başvurmak kaçınılmaz olmuştur. İstanbul, Üsküdar, Boğaziçi ve Marmara Denizi’nin kıyılarında yer alan yerleşim alanlarının aydınlatılması amacıyla 1864 yılında Heres isimli bir yabancı yatırımcıya imtiyaz hakkı verilmiştir (Erol, 2007, s. 42). Böylece imparatorlukta özel sermaye yatırımı elektrik alanında da gerçekleşmiştir. Bu gibi imtiyazlarla şehir aydınlatmaları sadece İstanbul ve çevresiyle sınırlı kalmamakla birlikte Edirne, Beyrut, Selanik ve Şam gibi şehirlerde de uygulanmıştır (Düstur, Tertip: 1, Cilt: 5. BOA. A. (DVNS. İMTZ. D. İmtiyaz Defteri, 2/112; BOA. A. (DVNS. İMTZ. D. İmtiyaz Defteri, 2/106; BOA. A. (DVNS. İMTZ. D. İmtiyaz Defteri, 2/123). Dahası bu şehirlerin aydınlatılmasına dair bir adlandırma yapılmıştır.

“Belde-i Nur” olarak isimlendirilen bu gibi şehirlerle birlikte imparatorluk genelinde şehirlerin elektrikle aydınlatılmasına yönelik çalışmalar 1903 yılında ivme kazanmıştır (Gençosman, 1960, s. 151-152). Bu yıldan itibaren elektrik kullanılarak aydınlatma işleminin yapılması ve elektrik hizmetinin sunulması kamu hizmeti olarak benimsenmiştir (Damlıbağ, 2020, s. 167-

¹ Yunanca kökenli olan kelime mknatis sözcüklerinin kökeni olan “kehribar” anlamına gelen “elektron” sözcüğünden türemiştir. Bkz. (Bahadır, 2001, s.13-14).

² Petrole verilen isim ilk dönemlerde sıvı gaz veya sulu gaz olarak nitelendirilmekteydi. Zaman içerisinde bu tabir gazyağı olarak değişiklik göstermiştir. Osmanlı döneminde aydınlatmada yakıt olarak kullanılmıştır. Bkz. (Toprak, 1993, s. 476).

³ Maden kömüründen elde edilen Havagazi aydınlatma amacıyla 1812 yılında ilk defa Londra’da kullanılmıştır. Bkz. (Batu, 2020, s. 4).

⁴ İmtiyaz, bayındırlık işinin bir müteşebbis tarafından yerine getirilmesine denmektedir. Bkz. (Osten, 1938, s. 17).

168). Bu doğrultuda daha önce de olduğu gibi yabancı sermaye sahiplerinin bu alanda yatırım yapmaları için imtiyaz tanınmıştır (Karayaman, 2014, s. 50). Nitekim 11 Temmuz 1903 tarihinde Selanik ve İzmir'in elektrik üretimi bu alanda verilen imtiyazlardandır (BOA. Y. MRZ. D. 11397). Bu iştirakin başkente ulaşması yaklaşık yedi yıl sonra gerçekleşmiştir. İstanbul'un elektrikle buluşması ise 1910 yılında Ganz Anonim Elektrik Şirketi'ne verilen imtiyazla gerçekleşmiştir (Alpeböz, yıl yok, s. 24; Kariptaş, Aytis, Kariptaş, 2020, s. 22). Başkentin de elektrik enerjisiyle buluşmasından sonra, bu sektöre yönelik yatırımlar artmıştır.

Banque Generale de Credit Hongrois ve Banque de Bruxelles adlı yatırımcıların birleşmesiyle Osmanlı Elektrik Anonim Şirketi 1911 yılında kurulmuştur (Koç, 2010, s. 75). Şirket aynı yıl içerisinde Silaharağa'da elektrik fabrikası açmıştır (Uygar Gürbüz, 2006, s. 75). Aynı şirket 1914 yılında ilerleme kaydetmiş, şebeke ve abonelere elektrik vermeye başlamıştır. 14 Şubat 1914 tarihinde ise elektrikli tramvayları çalıştırmaya başlamıştır (Özdemir, 2016, s. 24). Fosil yakıtla üretilen enerjinin yanı sıra tamamen temiz kaynaktan üretim gündeme gelmiştir. Bu amaçla su gücünden faydalanılarak 1902 yılında Tarsus bölgesinde elektrik üretimi gerçekleşmiştir (Dinçer, 1973, 87-89; Adıbelli, 2011, s. 23; Arslan, 2014, s. 31; Coşkun, 2013, s. 55). Osmanlı'nın son dönemlerinde elektrik hizmeti sunulan şehirler arasında 1909 yılında Uşak ve Adana, 1914 yılında Halep, 1917 yılında Isparta ve 1919 yılında Eskişehir mevcuttur (Karayaman, 2013, s. 8-9). Her ne kadar Osmanlı'nın son dönemlerinde bu gibi adımlar atılmış olsa da şehirlerin aydınlatılmasına yönelik çalışmalarda istenilen başarı elde edilememiştir. Elektrik üretimi ve kullanımı yaygınlaşması işi Cumhuriyet'in ilk yıllarında önemli bir gündem olmuştur.

Nitekim Cumhuriyet'in ilk yıllarında 1923 yılında Adapazarı ve Samsun,⁵ 1925 yılında İzmir, Giresun,⁶ İnebolu, Artvin, Sivas⁷ ve Trabzon,⁸ 1926 yılında Adana,⁹ Aksaray, Ayvalık, Bursa,¹⁰ İzmit, Konya,¹¹ Kütahya, Malatya¹² ve Antalya,¹³ 1928 yılında Afyon, Çorlu, Eskişehir, Kırkağaç, Kırklareli, Nazilli ve Yozgat, 1929 yılında Mersin,¹⁴ Bandırma, Biga, Bafra, Ordu, Milas ve Urfa, 1930 yılında Tekirdağ, Kastamonu ve Balıkesir şehirlerinin aydınlatılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Elektrik enerjisinin ülke genelinde yaygın olarak kullanılmasına önem veren Cumhuriyet kadrosu bu alanda başarı elde etmek amacıyla elektrik üretim ve dağıtım işlemlerini yerli ve yabancı sermayeye¹⁵ açık hale getirmiştir. Böylece yerli ve yabancı imtiyazlı şirketler aracılığı ile ülke genelinde elektriğin yaygınlaşması sağlanmıştır. Bu doğrultuda ilk özel sermayeli elektrik şirketi 1926 yılında kurulan Kayseri Elektrik Türk Anonim Şirketi'dir (Özdemir, 2018, s. 20-23).

Kayseri'nin yanı sıra kurulan imtiyazlı şirketlerden biri de 1929 yılında Urfa'da teşekkül ettirilmiştir. Bu çalışmada 1929 yılında faaliyete geçen, 1942 yılına kadar halka elektrik alanında hizmet veren şirket ile bu şirketin feshedilmesinden sonra Urfa Belediyesine devrinden sonra faaliyetleri incelenmiştir. Bu doğrultuda şirket faaliyetlerinin nasıl seyrettiği, şirketin faaliyetlerine karşı abonmanların tepkisinin ne olduğu, şehre sağlanan elektrik miktarıyla ilgili gelişmeler, elektrik kesintilerinin nedenlerinin neler olduğu, şehirde elektriğin verildiği bölgelerin nereler olduğu sorularına cevap aranmıştır. Son olarak Urfa Şehri Türk Anonim Şirketi ile Urfa Belediyesi Elektrik Şirketi'nin başarılı durumu sorgulanmıştır.

1. Urfa Şehri Elektrik Türk Anonim Şirketi

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde şehirlerin aydınlatılmasına yönelik başlatılan çalışmalar Cumhuriyet'in ilk yıllarında ülke geneline yayılarak hız kazanmıştır. Bu doğrultuda yürütülen çalışmaların yürütüldüğü kentlerden biri de Urfa olmuştur. Şehrin aydınlatılması için faaliyet yürütmek üzere kurulan şirket Urfa Şehri Elektrik Türk Anonim Şirketi olarak teşekkül etmiştir. Şirket, sahip ve ortaklığında değişiklikler olsa da hidroelektrik enerjisinin şehre sağlanmasına kadar hizmetini sürdürmüştür.

⁵ Samsun Türk Elektrik Anonim Şirketi adıyla kurulmuştur. Bkz. (BCA, 30.10.0.0/157.102.1).

⁶ Giresun Kudret-i Miyah Elektrik Türk Anonim Şirketi adıyla kurulmuştur. Bkz. (BCA, 30.18.1.1/13.17.15).

⁷ Sivas Türk Elektrik Anonim Şirketi adıyla kurulmuştur. Bkz. (BCA, 230.0.0.0/144.29.1).

⁸ Trabzon Türk Elektrik Anonim Şirketi adıyla kurulmuştur. Bkz. (BCA, 30.18.1.1/13.26.10).

⁹ Adana Elektrik Türk Anonim Şirketi adıyla kurulmuştur. Bkz. (BCA, 30.18.1.1/19.39.15).

¹⁰ Bursa Elektrik Şirketi adıyla kurulmuştur. Bkz. (BCA, 230.0.0.0/12.48.1).

¹¹ Konya Elektrik Türk Anonim Şirketi adıyla kurulmuştur. Bkz. (BCA, 230.0.0.0/139.10.1).

¹² Malatya Teşebbüsat-ı Snaiyye Türk Anonim Şirketi adıyla kurulmuştur. Bkz. (BCA, 30.18.1.1/19.29.19).

¹³ Antalya Elektrik Türk Anonim Şirketi adıyla kurulmuştur. Bkz. (BCA, 30.18.1.1/19.43.20).

¹⁴ Mersin Elektrik Türk Anonim Şirketi adıyla kurulmuştur. Bkz. (BCA, 30.18.1.2/3.27.1).

¹⁵ Yabancı devletlerden sağlanan iktisadi kaynaktır. Bu kaynak yabancı devlet veya gerçek kişi ile tüzel kişi tarafından verilebilmektedir. Bkz. (Bulutoglu, 1970: s. 5, 7-8).

1.1. Şirketin Kuruluş Süreci, Yapısı, Yetkileri, Kadro Yapılanması ve Faaliyetleri

Cumhuriyet kadrosu, iktidarının ilk yıllarında birçok kentte olduğu gibi Urfa'da da vatandaşlarının yaşamını daha rahat ve yaşanılabilir kılabilmek, modern dönemde elektriğin sağlamış olduğu imkânlardan faydalanabilmek adına elektriğin şehir genelinde daha yaygın kullanımı için çalışmalara başlamıştır. Çalışmalar neticesinde şehrin 1929 yılında elektrikle buluşmasına yönelik ilk adım atılmış, imtiyazlı bir şirket kurulmuştur. Kurulan bu şirket Urfa Şehri Elektrik Türk Anonim Şirketi adını almıştır (Yurtoğlu, 2018, s. 230). Şirketin kuruluşuna dair kararname ise şu ifadelerle düzenlenmiştir;

Urfa şehrinin tenvir ve şehre elektrik tevzi maksadıyla merkezi (Urfa) şehri olmak üzere elli sene müddet ve iki yüz bin Türk lirası sermaye ile teşkiline teşebbüs olunan (Urfa Şehri Elektrik Türk Anonim Şirketi) nin İktisat Vekâletinden gönderilen esas mukavelename layihası ve sermayenin yüzde onunun tedarik olunduğunu gösteren banka mektubu icra vekilleri heyetinin 1/5/929 tarihli içtimanda okunarak mukavelesinin tasdiki kabul edilmiştir (BCA, 30.18.1.2/3.25.16).

Cumhurbaşkanının imzasını taşıyan kararname ile Urfa şehrinin elektrik ihtiyacını karşılamak amacıyla 1 Mayıs 1929 tarihinde Urfa Şehri Elektrik Türk Anonim Şirketi'nin 200.000 Türk lirası ile 50 yıl hizmet vermek şartıyla kurulması kararlaştırılmıştır (BCA, 30.18.1.2/3.25.16). Bu doğrultuda merkezden Urfa idaresine gönderilen talimatla şirketin kuruluşu ile ilgili işlemlerin bir an önce yapılması ve şirketin hizmete başlamasına yönelik ifadelerle yer verilmiştir. İlk önce sermayenin temini gündeme alınmış ve şehrin önde gelenleri bu iş için sorumluluk üstlenmiştir. 1928 yılında şirketin kuruluş sermayesi olan 200.000 Türk lirasından 150.000 lirası bölgenin önde gelen idareci ve halkından toplanmıştır. Aynı yıl içerisinde şirket faaliyetlerine başlayabilmiştir (BCA, 30.10.0.0/219.477.9). Elektrik motorlarının konumlandırıldığı yer de önemle tercih edilmiş ve merkezi bir konumda olması planlanmıştır. 1929 yılında faaliyete geçen şirket, 1930'lu¹⁶ yıllarda Vali Fuat Bey Caddesi'nde (Büyükyol) bulunan Aziz Johannes Prodromos Addai Kilisesi'nin¹⁷ (Selahaddin Eyyubi Camii) bir bölümünü elektrik santrali olarak kullanmıştır (Yılmaz-Eroğlu, 2013, s. 8).

Şirketin mekân olarak kullandığı dairenin yanı sıra işleyişi, yetki ve sorumluluklarının neler olduğuna dair bilgiler mevcuttur. Bu hususta şirketin yetki ve sorumluluklarını belirleyen şartname hazırlanmıştır. Buna göre şirketin kuruluş şartnamesinin birinci maddesinde Ticaret Vekâleti tarafından istenildiği zaman denetlenebileceği belirtilmiştir (Yeni Işık Gazetesi, 25 Mart 1942, s. 4). Böylece özel sermayeye bırakılan kamu hizmeti devlet denetiminde tutulmaya çalışılmıştır. Sıkı bir şekilde denetim altında tutulan şirket uzun süre faaliyetlerine devam etmiştir (Yenilik Gazetesi, 3 Eylül 1943, s. 1). Bu faaliyetler şehir merkezinde olduğu gibi merkeze bağlı olan bölgelerde de yoğun olarak yürütülmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda kuruluşundan 5 yıl sonra 1934 yılında Nizip'e aynı şirket tarafından elektrik hizmeti sağlanmıştır (Urfa'da Millî Gazetesi, 10 Birinci Teşrin 1934, s. 2). Nizip'e elektriğin verildiği 1934 yılında şirket idaresinde görev değişikliği meydana gelmiştir. Bu çerçevede Urfa Şehri Elektrik Türk Anonim Şirketi'nin müdürü Hacı Mustafa Reşit Kâmil Bey'in¹⁸ yerine Elektrik ve Makine Mühendisi Mahmut Zeki Bey'in şirket müdürlüğü ile mühendisliğine tayini şirket meclisi tarafından kamuoyuna duyurulmuştur;

Muhterem Efendim Urfa Şehri Elektrik Türk Anonim Şirketi Meclisi İdaresi'nin 6-8-1934 tarihli içtimanda şirket müdürü Hacı Mustafa Reşit Kâmil Bey'in yerine Elektrik ve Makine Mühendisi Mahmut Zeki Bey'in şirket müdür ve mühendisliğine tayinine karar verilmiş ve aynı günde mumaileyh Zeki Bey şirket umuruna tedvire başlamıştır. Hacı Mustafa Reşit Kâmil Bey'in şirket umuru ile hiçbir alakası kalmamıştır. Meclis-i İdarenin vereceği salahiyyet ve şirket dâhili yasa ile esas mukavelenamesi ahkâmına göre şirket nam ve hesabına mumaileyh Zeki Bey'in yapacağı işlerde kullanacağı imzanın şekli aşağıda mevzudur. Malumat hâsıl olmak üzere keyfiyetten ve bilvesile teyidi hürmet olunur. Efendim (Urfa'da Millî Gazetesi, 27 Ağustos 1934, s. 4).

Müdür Zeki Bey'in yönetiminde faaliyetlerine devam eden şirket, Nizip'te elektrik yetersizliğinden dolayı meydana gelen sorunlarla mücadelesini yürütmeye devam etmiştir. Bu kapsamda elektriğin yetersizliğine yönelik sorunun çözümü hususunda 1938 yılında Almanya'dan 52 beygir kuvvetinde bir elektrik motorunun siparişi verilmiştir. İlçeye yerleştirilecek olan bu motorla hem abonmanların sayısını arttırmak ve elektrik yetersizliğine yönelik şikayetleri sonlandırmak hem de şirket kârını arttırmak hedeflenmiştir. Nitekim aynı yıl içerisinde Mersin üzerinden Nizip'e gelen motorun montajı için ilçede yeni

¹⁶ 1938 yılında da yapının elektrik santrali olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Bkz. (Kürkçüoğlu, 2011, s. 373; Kürkçüoğlu, 1990, s. 136). Aynı yıl içerisinde şirketin kullandığı yapı için Bkz. Ek-1.

¹⁷ Selahaddin Eyyubi Camii olarak kullanılan yapı 475 yılında Papaz Nona tarafından inşa ettirilmiştir. 19. yüzyılın başlarında ise kapsamlı bir onarıma tabi tutulmuştur. Bkz. (Akpirinç, 2019, s. 14).

¹⁸ Küçük Hacı Mustafa Bey olarak da tanınan 1887 ile 1966 yılları arasında yaşayan Mustafa Bey, İngiliz işgaline karşı oluşturulan milis kuvvetin liderliğini yapmıştır. Fransız işgali sırasında oluşturulan Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti'ni oluşturan onikilerden biridir. TBMM tarafından 22 Şubat 1926 tarihinde kırmızı şeritli İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiştir. Bkz. (Akalin, 2017, s. 34; Akalin, 1999, s. 69).

elektrik binası inşa edilmiştir. Motorun montaj işlemlerinin bitirilmesi ve devreye alınmasıyla birlikte ilçede meydana gelen elektrik kesintileri kısmen çözüme kavuşturulmuştur (Akgün Gazetesi, 23 Nisan 1938, s. 1).

Elektrik kesintilerinden dolayı kaynaklanan sorunların çözülmesine yönelik yürütülen çalışmalarla birlikte şirket elektrik hakkında halkı bilinçlendirmiştir. Çünkü elektrikle yeni tanışan halk, onun sebep olduğu tehlikelerin neler olduğu ve bu tehlikelerin ne tür ağır sonuçlara sebep olacağına yanı sıra bu tehlikelerden nasıl korunacağı hakkında bilgi sahibi değildi. Bu sebepten dolayı yoğun olarak yerel basın aracılığı ile halkı bilinçlendirmeye yönelik paylaşımlar yapılmıştır. Bilhassa “Urfa’da Ulusal Gazetesi” bu manada önemli bir rol üstlenmiştir. Bu kapsamda halkın elektriğin tehlikelerine karşı korunmasına yönelik yürütülen çalışmalarda görev alan isimlerden biri fen memuru Hicri Yetkin Bey’dir.¹⁹

Hicri Yetkin Bey’in yürütmüş olduğu çalışmalar halka basın aracılığı ile duyurulmuştur. Nitekim 1934 yılında Urfa şehrinin 17 kilometrelik alanını çevreleyen elektriğin tehlikelerine dair onun tarafından yürütülen çalışmalar neticelenmiştir. Bu doğrultuda elde edilen veriler bölge halkına aktarılmaya çalışılmıştır. Buna göre elektriğin insan kalbinin durmasına neden olmasından dolayı ölümüne yol açabilecek kadar tehlikeli olduğu ifade edilmiştir. Elektrik çarpması sonucu ölüm riskinin fazla olmasından dolayı halkın elektriğe karşı tedbirli ve bilinçli şekilde hareket etmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir (Urfa’da Ulusal Gazetesi, 11 İkinci Teşrin 1935, s. 3).

Bu uyarılar halkta karşılık bulmuş, genel olarak sanayi tipi yüksek voltajlı elektriğe karşı halk önlem almaya başlamıştır. Lakin evlerde ve işletmelerde kullanılan düşük voltajlı elektriğe karşı aynı hassasiyet gösterilmemiştir. Bunun sebebi, çok tehlikeli olarak algılanmamasıdır. Hâlbuki insan vücudu için 110 voltluk elektriğin dahi tehlikeli olabileceğine çokça dikkat çekilmiştir (Urfa’da Ulusal Gazetesi, 11 İkinci Teşrin 1935, s. 4).

Halkın bilinçlendirilmeye çalışıldığı bir diğer nokta da elektrik çarpma vakalarına dairdir. Buna göre elektrikle çıplak elle temas sağlanması neticesinde elektrik çarpmasının oluşabileceği ve elden elektrik çarpmalarının ayaktan gerçekleşen çarpmalara göre daha ölümcül olabileceğine dikkat çekilmiştir. Bu doğrultuda ölümler neticelenebilecek vakalara karşı alınacak önlemlerin en başında elektrik işlerinden anlamayan kişilerin basit bir elektrik işiyle dahi uğraşmamaları gerektiği belirtilmiştir. Bu tür vakaların yaşanmaması için uzman isimlerle çalışılması ikaz edilmiştir. Uzmanların da elektriğe karşı korunmak için gerekli teçhizatı kullanmalarının zaruri olduğu ifade edilmiştir (Urfa’da Ulusal Gazetesi, 18 İkinci Teşrin 1935, s. 2).

Güvenlik noktasında halkın bilinçlendirilmesine yönelik çalışmalarını devam ettiren şirket diğer taraftan abonman sayısını artırarak elde ettiği kâr oranını yükseltmeye çalışmıştır. Nitekim şirket kâr amaçlı özel sermaye ile oluşturulmuş bir müessesedir. Şirketin tüm önlem ve çabaları neticesinde elde ettiği kâr oranında artış görülmüştür. Şirketin 1936 yılına ait sene sonu bilançosu incelenebilir;

Tablo 1: Urfa Şehri Elektrik Türk Anonim Şirketi’nin Bilançosu (31 Aralık 1936)

Gelir		Gider	
Gider Türü	Türk lirası	Gelir Türü	Türk lirası
Vezne mevcudu	683,36	Muhtelif alacaklılar	6.851,55
Osmanlı Bankası teminatı	10.000	Emanet	3.593,28
Muhtelif borçlar	3.736,72	Bergman Şirketi’nin alacağı	34.796,81
Tenvirattan borçlular	12.121,88	Ödenecek taşınabilir mallar	6.671,91
Tesisattan borçlular	2.717,47	Depozito akçeleri	961,50
Tesisat malzemesi	1.839,90	Nazım hesaplar	30.000
Fabrika maliyet fiyatı	122.778,28	Kâr ve zarar	7.966,39
Taşınabilir malların fiyatı	8.209,35		
Demirbaş eşya	7.935,58		
Tesis masrafları	30.972,51		
Mazot ve yağ stoku	185,23		
Nazım hesaplar	30.000		
Toplam	231.180,28	Toplam	90.841,44

Kaynak: (Yeni Işık Gazetesi, 7 Ağustos 1937, s. 4).

¹⁹ 1939 yılında ise bu göreve Şevket Demirbaş getirilmiştir. Bkz. (Yeni Işık Gazetesi, 13 Ağustos 1939, s. 1).

Tablo 1'deki veriler incelendiğinde şirketin toplam 231.180 Türk lirası 28 kuruş sermaye mevcudu vardı. Osmanlı Bankasına verilen teminatı, muhtelif borçlar, tenvirattan borçlular (aydınlatmadan dolayı borçlulardan alınacak miktar), tesisattan borçlular (tesisatı kurulanlardan alınacak miktar), tesisat malzemesi gelirleri, fabrika maliyet fiyatı, taşınabilir malların fiyatı, demirbaş eşyalar, tesis masrafları, mazot ve yağ stoku ve nazım hesaplardan²⁰ oluşmaktadır. Şirket gelirlerine karşılık giderlerine bakıldığında 90.841 Türk lirası 44 kuruştur. Genel olarak tabloya bakıldığında 1936 yılının sonunda şirketin gelir ve giderlerinin karşılaştırılması neticesinde 140.338 Türk lirası 84 kuruş kâr elde etmiştir (Yeni Işık Gazetesi, 7 Ağustos 1937, s. 4).

1936 yılında edinilen bu kârın daha da artırılması için şirket faaliyetlerine kesintisiz şekilde devam etmiştir. Bu kapsamda gelirlerin artırılması için şehrin aydınlatılması doğrultusunda yürütülen çalışmalara hız verilmiştir. Mevcut abonelerin elektrik kesintilerine çözüm üretmek için yeni kullanıcı sayısını arttırmak hedeflenmiştir. Bunlara ilave olarak 5 Temmuz 1937 tarihinden itibaren akşamları verilen elektrik hizmeti gündüzleri de vermeye başlanmıştır. Yaz aylarında Urfa'nın sıcak iklime sahip olmasından dolayı bilhassa Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında, akşamları verilmekte olan elektriği gündüzleri de kesintisiz şekilde vereceğine yönelik çabalar, olumlu karşılanmıştır (Akgün Gazetesi, 3 Temmuz 1937, s. 1).

Kararın alınmasından hemen sonra 5 Temmuz'dan itibaren yaz aylarına mahsus saat 10:00'dan itibaren elektrik vermeye başlanmıştır (Akgün Gazetesi, 3 Temmuz 1937, s. 2). Böylece mevcut abonmanların memnuniyeti kazanılarak yeni abonelerin yapılmasına teşvik edilmiştir. Nitekim gündüzleri de vermeye başlanan elektrikle vantilatörler ve birçok aletin çalıştırılmasından istifade eden halk bu uygulamadan memnun olduklarını kış aylarında da bu uygulamaya devam edilmesi gerektiğini şirketten talep etmişlerdir (Akgün Gazetesi, 31 Temmuz 1937, s. 1). Şirket hizmet seviyesini yükselttikçe, hem maliyeti karşılamak hem de kârlılığı artırmak için asgari uygulamaları gündeme getirmiştir.

Mevcut abonelere verilen elektriğin saatlerinde yapılan düzenlemelerin yanı sıra 1937 yılında halkın kullanacakları kilovat ve ücretlerinde de düzenlemeye gidilmiş, asgari kullanım koşulu aranmıştır. Şöyle ki, 1937 yılına kadar bütün abonelerin her ay 5 kilovatlık elektrik bedeli ödemeleri şartı bulunmaktaydı. Belirtilen bu kilovattın aboneler tarafından kullanılıp kullanılmadığına bakılmaksızın tam ücreti abonelerinden tahsil edilmekteydi. Bu uygulama abonmanların tepkisine neden olduğundan dolayı şirket direktörü Rıza Bey tarafından yapılan çalışmalar neticesinde bu alanda yeni bir düzenlemenin yapılmasının kaçınılmaz olduğu belirtilmiştir (Yeni Işık Gazetesi, 12 Mart 1937, s. 4).

Bu kapsamda hazırlanan yeni düzenlemeye göre 1 Mart 1937 tarihinden itibaren bütün abonelerden her ay 2 kilovatlık elektrik tüketmeleri, belirlenen kilovattı tüketmemeleri durumunda ise ücretinin alınacağı duyurulmuştur (Yeni Işık Gazetesi, 2 Şubat 1937, s. 1-2; Yeni Işık Gazetesi, 9 Mart 1937, s. 2). Böylece ücreti zorunlu olarak ödenecek kilovat miktarı düşürülerek halkın kullanmadığı elektrik bedelinde kolaylık sağlanmıştır. Yeni düzenlemeyle birlikte iş yerlerinin ise her ay ücreti alınacak elektrik miktarının 1 kilovat olduğu yönünde karar alınmıştır (Yeni Işık Gazetesi, 17 Şubat 1937, s. 4). Böylece daha önce ev ve iş yeri fark etmeksizin 5 kilovatlık ücret yerine evlerden aylık 2, işyerlerinden ise 1 kilovatlık ücret alınacaktı (Yeni Işık Gazetesi, 9 Mart 1937, s. 2). Dönemin şartları düşünüldüğünde elektriğin genel anlamda aydınlatma amaçlı kullanıldığından dolayı aylık 5 kilovattın çoğu ev ve iş yerine fazla geldiği göz önünde bulundurularak evler için 2, işyerleri için ise 1 kilovat düzenlemenin halkın yararına bir gelişme olmuştur. Nitekim alınan bu karar halk tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.

Lakin yapılan tüm düzenlemelere rağmen abonelerin elektrik kesintileri ve birtakım nedenlerden dolayı şikâyetleri tam anlamıyla önlenememiştir. Bu doğrultuda şirketin yükümlülüklerini yerine getirmemesinden ve kullanıcılara sağladığı hizmette yeterli olmamasından dolayı sık sık memnuniyetsizlik meydana gelmiştir. Nitekim şirket, abonelerin satmış olduğu elektrik ve vermiş olduğu hizmet karşılığında gereken ücretleri zamanında tahsil etmesine rağmen yükümlülüklerini yerine getiremediği durumlar yaşanmıştır. Bununla ilgili, 1937 yılında yapılan şikâyetler örnek olarak ele alınabilir. 1937 yılının Ağustos ayında Dabakhane kahvesi önünde üç yolu birleştiren bölgede yer alan bazı işyerlerinin yıkılarak geri çekilmesi neticesinde geniş bir cadde oluşturulmuştur. Fakat elektrik direği yolun ortasında kalmıştır. Caddenin ortasında kalan bu direğin vatandaşların ulaşımına engel olduğu, sadece bu caddede değil şehrin genişletilmiş olan hemen hemen tüm caddelerinde benzer sorunun olduğu yapılan şikâyetler arasındadır. Olası sorunların yaşanmasına neden olacak olan bu direklerin cadde kenarlarına kaldırılması için şirketten gerekli çalışmaların bir an önce başlatılması talep edilmiştir (Akgün Gazetesi, 21 Ağustos 1937, s. 2).

Mevcut sorunlar ışığında faaliyetlerine devam eden şirketin 1938 senesinin sonunda tutulan bilançosuna bakıldığında şirketin toplam gelirleri 184.991.4 Türk lirasıdır. Buna karşın şirketin maaşlar, mazot, kira, makine yağı, yedek parça, hava hattı, kırtasiye, mahrukat, mefruşat, fabrika masrafları, daire masrafları, posta ve telgraf masrafları, damga pulu, mahkeme

²⁰ Şirketin, varlık, kaynak, gelir ve gider hesaplarının dışında, muhasebenin sadece takip etmek ve izleme görevi yüklediği tek düzen hesap planındaki 900'lü hesaplara nazım hesaplar denmektedir. Bu hesaplar bilançonun en alt kısmında gelir ve gider kısımlarında gösterilmektedir. Bkz. (Kaymaz, Elitaş, 2005, s. 104-106; Yarbaşı, 2008, s. 225-226).

masrafları, ticaret odası masrafları, telefon masrafları, huzur hakkı, tesisat masrafları, taşınmaz malların masrafları ve diğer masraflar için toplamda 36.051.87 Türk lirası kuruş harcama yapılmıştır. Şirket gelirleri 184.991.4 lira iken giderleri olan 36.051.87 çıkarıldığında geriye 148.939.17 Türk lirası kâr sağlanmıştır (Yenilik Gazetesi, 10 Eylül 1938, s. 4). Şirket gelirlerinde 1938 yılında yaşanan artış şirketin abone sayısını arttırdığını ve elektriğin şehir genelinde kullanımının yaygınlaştığına işaret eder. Bununla birlikte şirket yönetimi uygulamış olduğu politikada başarılı olmuştur.

1938 yılında şirket gelirinde sağlanan artışın 1939 yılı sonu bilançosunda da elde edilmiştir. Müdür Rıza Bayrisal tarafından idare edilen şirketin elde etmiş olduğu kâr ile zararların hesaplanmasına yönelik muhasebeci Celal Alay tarafından tutulan kayıtlar incelendiğinde şirkete gelen gelirin toplamı 189.328.14 Türk lirasıdır. Bu dönemde şehrin aydınlatılması için 31.563.16 Türk lirası ile diğer masraflar için yapılan 930 Türk lirasının toplam tutarı ise 32.493.16 liradır. Şirket gelirlerinden yapılan masraflar düşüldüğünde şirketin kasasında sağlamış olduğu kâr miktarı 156.834.98 Türk lirasıdır. Verilen istatistiki bilgilerde de görüldüğü gibi 1938 yılında sağlanan kâr miktarından fazla gelir elde edilmiştir (Yeni Işık Gazetesi, 9 Temmuz 1940, s. 2). Gelirlerde meydana gelen bu artış ise şirketin bölgedeki etkisinin ve halkın elektriğe olan ilgisinin arttığını göstermektedir.

Şirket gelirlerinde meydana gelen bu artış hizmeti de doğrudan olumlu yönde etkilemiştir. Nitekim şirket gelirlerinde yaşanan artışın tespit edildiği dönemlerde şikayetlere rastlanılmamıştır. Savaş öncesi şirket gelirlerinde yaşanan artış karartma uygulamasına rağmen devam etmiştir. Karartma uygulamasının hayata geçirildiği II. Dünya Savaşı sürecinde birtakım şikayetlerin meydana geldiği saptanmıştır. Bu şikayetlerin odak noktası ise hava karardığında yaşanan elektrik kesintileri olmuştur. Ancak bu kesintileri daha önceki dönemlerde yaşanan kesintilerden ayırt eden özellik daha önce şirketin yetersizliğinden dolayı yaşanan kesintiler bu dönemde olası bir hava harekâtına karşı hükümetin almış olduğu önlemler çerçevesinde kesilmiş olmasıdır (Yeni Işık Gazetesi, 19 Birinci Teşrin 1939, s. 1-3). Nitekim II. Dünya Savaşı'nda ülke genelinde olası bir hava harekâtına karşı uygulanan karartma politikasından Urfa da olumsuz etkilenmiştir. Şehrin valisi bu hususta bürokratik çaba sarf etmiştir.

Urfa Valisi Kazım Demirer (1937-1941) tarafından şirkete yazılan telgrafta “Herhangi bir hava tehlikesine karşı: 2-10346 sayılı ışıklar söndürülmesi ve karartılması nizamnamesi” (Resmî Gazete, 18 Teşrinisani 1940, Sayı: 4663) hükmünce 22 Aralık 1939 Cuma günü akşam 20:00'den sonra ev, daire, resmî ve özel kuruluşlar, fabrika ve dükkânlar sokak ve caddelerdeki ışıkların söndürülmesinin zorunlu olduğu belirtilmiştir. Cadde, yol veya sokaklardaki lambaların söndürülmesi ya da karartılması gerektiği belirtilmiştir. Lambaların ise etrafı kalın, mavi kâğıt ve mavi boyalarla kapatılması gerektiği de eklenmiştir. Hükümet Konağı ve çevresinde maskelenecek lambalar arasında Hükümet Konağı önündeki dört yol ağzındaki lamba ile Belediye bahçesinin köprüye karşı olan köşesindeki lamba yer almaktadır. Sarayönü'nde ise Maarif Dairesi önündeki lamba, askeri mahfelin (gazino, orduevi) kapısı önündeki lamba, Şifa Eczanesi²¹ önündeki Kara Meydanı'ndaki lamba, mahkeme önündeki Ulu Cami kapısının lambası ile Elektrik Fabrikasının önündeki lamba maskelenmiştir. Son olarak Emin Oteline dönen köşedeki lamba ile Buğday Pazarındaki caddede bulunan lambalar maskelenmiştir (Yeni Işık Gazetesi, 19 Birinciteşrin 1939: s. 1-3). Hayata geçirilen karartma uygulamasına rağmen 1940 yılında elde edilen kâr oranında 1939 gelirlerine göre düşüş yaşanmamıştır. 1940 yılı sene sonu şirket bilançosuna tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2: Urfa Şehri Elektrik Türk Anonim Şirketinin Bilançosu (31 Aralık 1940)

Gelir		Gider	
Gelir Türü	Türk lirası	Gider Türü	Türk lirası
Vezne ve banka mevcudu	335,49	Maaş ve ücret	11.792,73
Alınacak aydınlatma bedeli	12.654,53	Mazot	9.400,15
Muhtelif borçlular	892,72	Makine yağı	878,78
Alınacak tesisat bedeli	2.717,47	Hava hattı masrafları	441,62
Mevcut malzeme bedeli	1.848,90	Daire masrafları	63,21
Demirbaş eşya bedeli	7.382,56	Fabrika masrafları	162,17
Fabrika maliyeti	119.461,76	Kırtasiye ve matbaa masrafları	593,11
Taşınmaz malların bedeli	7.745,63	Posta-telgraf masrafları	41,99
Tesis masraflarının bedeli	29.251,81	Damga pulu	125,95
Mazot stoku bedeli	1.038,71	Yakıt masrafları	38,84
Makine yağı bedeli	321,50	Mahkeme masrafları	34,40

²¹ Halk arasında boncuklu eczanesi olarak da bilinen reçete evi Eczacı Mehmet Zeki Anlağan tarafından 1919-1954 yılları arasında hizmet vermiştir. Bkz. (Dağ, 2020, s. 129; Dağ, 2017, s. 91-93).

Kâr ve zarar	353	Kira masrafları	319,86
		Ticaret Odası kaydiyesi	50
		Fabrika bina masrafları	200
		Yedek parçalar ve tamirat masrafları	2.052,31
		Denetçi ücreti	300
		Tahkiki huzur	594
Toplam	184.005,08	Toplam	27.487,09

Kaynak: (Yeni Işık Gazetesi, 2 Temmuz 1941, s. 2).

Tablo 2'deki veriler incelendiğinde 1940 yılı sene sonu şirket müdürü Rıza Bayrısall, muhasebecisi Celal Alay ve denetçi Kasım Biner tarafından hazırlanmış olan sene sonu bilançosunda şirketin toplam gelirinin 184.005,8 Türk lirası olduğu, giderlerin ise 27.487,9 Türk lirası olduğu tespit edilmiştir. Aydınlatma için 26.082,54, hava hatları için 675, 1940 yılı zararı için 353 ve son olarak diğer masraflar için 376,55 Türk lirası harcanmıştır. Gelirlerden masraflar düşüldüğünde ise şirketin 1940 yılında sağlamış olduğu toplam kâr oranı ise 156.517,99 Türk lirasıdır (Yeni Işık Gazetesi, 2 Temmuz 1941, s. 2). Her ne kadar şirket gelirlerinde kâr elde edilmiş olsa da kent genelinde elektrik kesintileri yaşanmaya devam etmiştir. Bu doğrultuda 19 Haziran 1940 tarihinde Vali Kazım Demirel tarafından Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine çekilen telgrafta gündüzleri kente elektrik verilemediğinden yakınılmıştır (BCA, 490.1.0.0/1234/111/1; Pınar-Özdurğun, 2016, s. 874).

Yaşanan bu olumsuzluklara rağmen şirket, gelirlerinde yaşanan artışın devam ettirilmesi için faaliyetlerini hız kesmeden devam ettirmiştir. Bu faaliyetlerden biri de onarım ve bakım ihtiyacı duyan elektrik motorlarının kapsamlı şekilde elden geçirilmesi olmuştur. 1940 yılında bu doğrultuda bir çalışma başlatılmıştır. Bu onarım ve bakım işlerinden dolayı meydana gelen elektrik kesintilerinden dolayı yaşanacak mağduriyetlerin önlenmesi ve halkın tedbir alması hususunda abonmanlar kesintiler hakkında bilgilendirilmiştir. Buna göre şirket, 19 Eylül 1940 Perşembe günü (Akgün Gazetesi, 19 Eylül 1940, s. 2; Yeni Işık Gazetesi, 17 Eylül 1940, s. 2; Yeni Işık Gazetesi, 18 Eylül 1940, s. 2) şirkete ait olan fabrikada elektrik motorunun onarım ve bakıma alınacağından dolayı gece elektrik verilmeyeceğini duyurmuştur. Ayrıca aboneler gerekli tedbirleri almaları hususunda uyarılmıştır (Akgün Gazetesi, 17 Eylül 1940, s. 1; Akgün Gazetesi, 18 Eylül 1940, s. 2).

Aynı yıl içerisinde şirket ile aboneler arasında problemlerin çıkmasına neden olan ücret tarifesinde düzenlemeler yapılmıştır. 1940 yılının şubat ayında hazırlanan bu tarife basın aracılığı ile halka duyurularak şirket görevlilerinin fazla ücret talep etmeleri veya abonmanların fiyat konusunda itirazda bulunmalarının önüne geçilerek ücret konusunda yaşanan sorunların önlenmesi hedeflenmiştir. Buna göre şirket tarafından 1940 yılının şubat ayında hazırlanan ücret tarifesi tablo 3'te şöyle gösterilebilir (Yeni Işık Gazetesi, 10 Şubat 1940, s. 2).

Tablo 3: Urfa Şehri Elektrik Türk Anonim Şirketi Müdürlüğü Ücret Tarifesi (1940)

İşlem	Ücret (Kuruş)
Dâhili sigorta değişikliği	25 (sigorta şirketten)
Sigortası yanmış elektrik saat sigortasının değişimi	25 (sigorta şirketten)
Tesisatta kontak tamiri	30 (malzeme aboneye)
Bir sorti tamiri	30 (malzeme aboneye)
Arıza tehlikeli görüldüğü halde elektriğin kesilmesi	25
Abone elektriğinin kesilmesi	50
Abone elektriğinin açılması	100

Kaynak: (Yeni Işık Gazetesi, 9 Şubat 1940, s. 2; Yeni Işık Gazetesi, 12 Şubat 1940, s. 2; Yeni Işık Gazetesi, 13 Şubat 1940, s. 2).

Tablo 3'te aktarıldığı gibi şirket tarafından hazırlanan ücret tarifesi dâhil tesisat talimatnamesi ve tesisat fenni şartnamesi doğrultusunda düzenlenmiştir. Buna göre iç sigortası değişikliğinde bulunmak isteyen abone için sigorta masrafının şirketten karşılanması şartıyla 25 kuruş, sigortası yanmış olan saatin elektrik sigortasının değiştirilmesi yine sigorta ücreti şirketten karşılanmak üzere 25 kuruş tesisatta meydana gelen kontak sonucunda meydana gelen arızanın giderilmesi için yapılan tamirat malzeme masrafları aboneye ait olmak şartıyla 30 kuruş olduğu belirtilmiştir. Tamirat sırasında elektriğin tedbir amaçlı kesilmesi karşılığında 25 kuruşun alınacağı belirtilmiştir. Ayrıca bir sorti tamirinin malzemesi aboneye ait olmak üzere 30 kuruş, abone elektriğinin kesilmesi 50 kuruş ve son olarak kesilen elektriğin açılması için ise 100 kuruş ücret belirlemiştir.

Şirket gelirlerinde artışın düzenli olarak elde edilmesi ve buna bağlı olarak şehir genelinde elektriğin kullanımında artışın yaşanmış olmasına rağmen 1942 yılında Rıza Bayrısıl döneminde şirketin feshine karar verilmiştir. Bu karar doğrultusunda 1942 yılında şirketin yürütmekte olduğu elektrik hizmeti Urfa Belediyesi'ne devredilmiştir (Yeni Işık Gazetesi, 22 İkinci Teşrin 1940, s. 1). Böylece 1929 yılında özel sermaye ile hizmete başlayan Urfa Şehri Elektrik Türk Anonim Şirketi'nin 50 yıllık imtiyaz hakkına rağmen 1942 yılında faaliyetlerine sonlanmıştır. Buna gerekçe olarak, şirketin başarısızlığı öne sürülmüştür. Oysa 1934 yılından itibaren şirketin gelirlerinde sürekli artışın gerçekleşmiştir. (Yenilik Gazetesi, 3 Eylül 1943, s. 1). Özel teşebbüsün bu şekilde kamulaştırma girişimi, Türkiye'de tek parti döneminde yaşanan müdahaleci bir uygulama olarak değerlendirilebilir. Neticede 1942 yılından itibaren kentte elektrik faaliyetleri belediyenin denetimine girmiştir.

2. Urfa Belediyesi Elektrik İdaresi

Belediyeye devredilmiş olan Urfa Elektrik Şirketinin durumu ile ilgili Akgün Gazetesi²² sahibi Lami Akgün bir değerlendirmede bulunmuştur. Lami Bey, 1927 yılında Urfa Valisi Ethem Bey²³ ile şehrin önde gelenlerinin toplanıp işbirliği ile memleketin en önemli sorunlarından biri olan elektrik sorununun çözümü için çalışmaların başlatıldığına dikkat çekmiştir. İstişareler neticesinde toplanan parayla bir elektrik motorunun ve malzemesinin satın alınması amacıyla Urfa'nın önemli avukatlarından biri olan Şükrü Nasih Bey'in görevlendirildiğini belirtmiştir. Şirketin avukatı ve sorumlu müdürü olarak İstanbul'a giden Şükrü Bey'in kullanılmış iki motoru alarak şehre ulaştırmıştır. Lakin motorların eski olması nedeniyle istenilen verim alınamamış ve belirli bir süre kullanıldıktan sonra arızalanmıştır. Bundan dolayı şehir 6 ay boyunca elektriksiz kalmıştır. Nitekim Lami Bey "Yoksa kırk bir kağnadan daha intizamsız işleyen şu elektrik motorunun 35 bin merkez nüfuslu bir vilayetin aydınlık işlerinde kullanılması kullanılmamasından daha doğrudur" şeklinde ifadesiyle şirketin kapasite sorununa rağmen faaliyetlerinin devam etmesinin faydalı olduğunu belirtmiştir (Akgün Gazetesi, 18 Şubat 1943, s. 1).

Lami Akgün'ün ifadelerine göre şirketin düşük seviyede elektrik üretmesine rağmen kâr ettiği bir dönemde elektrik işi belediyeye devredilmiştir. Belediyenin elektrik işletmesini devralması ile birlikte arızalı olan her iki motor tamire alınmıştır. Motorların tamir edilip bakımdan geçirilmesiyle birlikte daha önce 130 voltaj olarak verilen elektrik 240 voltaja çıkarılarak şehrin elektrik ihtiyacı büyük oranda giderilmeye çalışılmıştır (Akgün Gazetesi, 5 Eylül 1942, s. 1). Lami Bey'in aktarmış olduğu ifadeye göre belediye bu ihtiyacı karşılamada başarılı olmuştur.

Türkiye II. Dünya Savaşı'nın dışında kalmış olmasına rağmen savaşın Türk ekonomisine ve toplumuna önemli olumsuz yansımaları olmuştur (Metinsoy, 2007, s. 52-53). Bu olumsuzluklardan biri toplum hayatında önemli konuma sahip olan elektriktir. Nitekim belediyenin şirketi devralmasından kısa bir süre içerisinde elektrik sorunun çözümüne yönelik önemli adımlar atmasına rağmen II. Dünya Savaşı'nın etkilerden dolayı elektrik hizmetinde aksaklıklar devam etmiştir. Savaş sürecinde motorların gerekli bakım ve onarımının yapılmamasından dolayı kesintiler yaşanmıştır. Bu sorunun giderilmesi doğrultusunda Belediye Başkanı Ömer Alay Bey,²⁴ Ankara'da ilgili kurumlarla müzakerelere başlamıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde arızalı olan motorların tamiri için gerekli olan krank²⁵ isimli parçanın Almanya'dan sipariş edilmesi için kaynak sağlamıştır. Ayrıca saat 23.59'dan sonra elektriğin abonelere verilmesi için 50 beygirlik yeni bir motorun siparişi için kaynak sağlayarak gerekli izni almıştır (Akgün Gazetesi, 18 Şubat 1943, s. 1). Bu gibi hamlelerle elektrik kesintilerinden dolayı meydana gelen şikâyetlerin önü alınmaya çalışılmıştır. Artık şirket, şahıstan öteye belediye idaresine alınmış ve arkasında kamusal bir güç oluşmuştur.

Belediye Başkanı Ömer Alay tarafından atılan bu adımlar kısa süre içerisinde fayda sağlamıştır. Şöyle ki, şirketin idaresinde kesintilerin günler, haftalar hatta aylar boyunca sık sık sürdüğü (Yenilik Gazetesi, 3 Mart 1943, s. 1), lakin belediyenin 1942 yılında işletmeyi devralması üzerine elektrik kesintilerinde yaşanan sıkıntılar büyük oranda giderilmiştir. Bazen kullanımı kısıtlamaya gitmek çözüm olarak öngörülmüştür. Alınan önlemlerden ilki tüketimi azaltmak olmuştur. Böylelikle talep düşürülerek arzın yeterli olması hedeflenmiştir. 1943 yılında sayısı 1.000 olan abonenin 600'e indirilmesi elektrik kesintilerinin

²² 11 Nisan 1937 tarihinde yayın hayatına başlayan Akgün Gazetesi Lami Akgün sahipliğinde gün aşırı çıkarılan serbest gazetedir. Bkz. (BCA. 0490. 18. 1. 2/1285/274/4; Tanık, 2019, s. 518).

²³ İbrahim Ethem Aykut, 21 Ekim 1928 tarihinde Urfa'ya vali olarak tayin edilmiştir. Önemli hizmetlerinden sonra 20 Eylül 1931 yılında Gümüşhane'ye vali olarak atanarak Urfa'dan ayrılmıştır. Bkz. (BCA, 30.18.1.1/30.62.15; BCA, 30.18.1.2/23.65.3; Zengin, 2020, s. 417-420).

²⁴ 1933 ile 1946 yılları arasında Urfa'da Belediye Başkanlık görevini icra etmiştir. Bkz. (Eser, 2020, s. 502; BCA, 30.11.1.0/159.3.12; BCA, 30.11.1.0/135.41.19).

²⁵ Krank isimli aletin elektrik kesintilerinde büyük etkisinin olduğu ve arızaların genellikle bu aletten kaynaklandığı tespit edilmiştir. 6 Şubat 1948 tarihinden itibaren 15 gün boyunca elektriklerin kesik olmasının nedeninin belirtilen alette meydana gelen çatlaklardan kaynaklandığı tespit edilmiştir. Şehir dâhiline aletin kaynak edilmesi için kullanılan makinanın sadece Urfa Sanatlar Enstitüsü'nde bulunduğu ancak enstitü müdürü tarafından bu işlem için izin verilmediği belirtilmiştir. Ancak kısa bir süre sonra tamirat işlemlerinin Osman usta tarafından yapılacağı belirtilmiştir. Bkz. (Yenilik Gazetesi, 20 Şubat 1948, s. 2; Yenilik Gazetesi, 6 Şubat 1948, s. 3).

önüne geçilmesinde önemli etken olmuştur. Ancak Nisan ayının içerisinde kesintilerin tekrar başlaması üzerine 600 aboneye sahip olan şirket, kesintileri önlemek için tedbir alınması veya 600 abonenin 300'ünün iptal edilmesi yönünde alınan karar üzere aktif abone sayısı 300'e düşürülmüştür. Abone sayısının 600'den 300'e düşürülmesi, belediyenin şirket gibi kâr amacı gütmekte beraber abone memnuniyetini ön planda tutmadığı söylenebilir. Nitekim hangi abonelerin hizmetin verilmeyeceğine dair esaslar belirli değildir. Böylece sadece belirlenen 300 aboneye kesintisiz şekilde elektrik sağlanmıştır. Oysa şirket döneminde abonman sayısı yüksek olmakla birlikte elektriğin yeterli olmamasından dolayı sık sık kesinti yaşanmış, kullanım kısıtlamasına gidilmemiştir. Sadece elektrikten faydalanılmadığı halde abonmanlar bir miktar ücret ödemiştir (Yenilik Gazetesi, 1 Nisan 1943, s. 1). Her ne kadar bir kısım abone belirli bir asgari ücret ödemesi gerçekleştirmiş de bu şirketin varlığı için zaruri kılınmıştır. Belediye bu işin devredilmesi ile bir grup abonenin elektriği verimli bir şekilde kullanılmasında yapılan iyileştirmeden ziyade, kullanıcı sayısını yarı yarıya düşürülmesi etkilidir.

Ancak ilerleyen süreçte abone sayısını azaltma önlemi yetersiz kalmıştır. Uzun zaman geçmeden belediye idaresindeki elektrik şirketinde kesintilerden dolayı ciddi sorunlar meydana gelmiştir. Bazen doğal afetler de sorunların bir parçası olmuştur. 13 Mart 1943 tarihinde yaşanan fırtına neticesinde bir kesinti yaşanmıştır. Kesinti 15 Temmuz 1943 tarihine kadar devam etmiştir. Bir diğer ifadeyle bu kesinti 125 gün sürmüştür. 1929 yılından itibaren şehir genelinde bu kadar uzun süreli bir kesintinin şirketin belediye tarafından devralınmasından bir yıl sonra gerçekleşmiş olması halkın belediye işletmesine olan bakış açısını olumsuz yönde etkilemiştir. Abone sayısının yarısına bile bu hizmetin üç aydan fazla bir süre verilmemesi, geçen zamana rağmen belediyenin alt yapı sorununu iyileştiremediğine işaret etmiştir. 15 Temmuz 1943 tarihinde elektrikle buluşan şehir sokakları 26 Kasım 1943 tarihine kadar kısa süreli kesintiler hariç uzun süreli bir kesinti yaşanmamıştır. Bununla birlikte 27 Kasım 1943 tarihinde şehir genelinde yaşanan kesinti 70 gün sürmüştür. Daha önce yaşanan 125 günlük kesintinin ardından 70 günlük kesintinin yaşanması halk arasında tepkilere neden olmuştur. Belediye idaresinde olan şirket bu konuda çözüm yolları aramaya başlamıştır. Yapılan çalışmalar neticesinde mevcut yapının tüm şehre elektrik sağlayacak kadar güçlü olmadığı ve önemli miktarda alt yapı eksikliği netleşmiştir. Onarım faaliyetleri hızlandırılmıştır. Bundan başka çözüm olarak alt yapının iyileştirilmesi uzun vadeye yayılırken, kısa vadede elektriğin sıralı bir şekilde şehri güneyden kuzeye ikiye ayırarak verilmesi fikri gelişmiştir. Buna göre birinci bölgeye bir gece elektrik verilirken ikinci bölge karanlıkta kalacak, bir sonraki gece ise ikinci bölgeye elektrik verilerek birinci bölge karanlıkta bırakılacaktır (Yenilik Gazetesi, 19 Nisan 1944, s. 1).

Alınan tüm bu tedbirlere rağmen kentte elektrik faaliyetlerinin düzenli olarak idare edilebilmesi ve halkın bu alanda yaşamış olduğu mağduriyetlerin önlenmesinde belediye yönetimi yetersiz kalmıştır. Belediye işletmeci olarak bu kötü gidişatı durduramamış ve tablonun daha da kötüleşmesine neden olmuştur. Nitekim 1944 yılında elektrik abonelerine 48 saatlik zaman zarfında sadece 5 saatliğine elektrik verilmiştir. Bu gibi kesintilerin sık sık yaşanacağına dair kararlar halka duyurulmuştur. Alınan bu tedbirlerden birisi olan elektriğin bir hafta boyunca kesileceği kararı 7 Haziran 1944'te halka duyurulmuştur (Yenilik Gazetesi, 7 Haziran 1944, s. 1).

Uzun süren kesintilerin artış göstermesi aboneler tarafından gösterilen tepkilerin daha da artmasına neden olmuştur. Bu tepkilerin temel nedeni elektrik kullanmadığı halde aboneler ücret ödüyordu. Nitekim belediye, tüm abonmanların her ay 2 kilovat²⁶ elektrik kullanma hakkının bulunduğunu belirtmiştir. Bu 2 kilovat karşılığında her ay düzenli olarak kullanıp kullanmadığına veya ne kadar kilovat kullanıldığına bakılmaksızın belirlenen ücret tahsil edilmekteydi (Yenilik Gazetesi, 27 Nisan 1944, s. 1).

Ancak aboneler bir ay içerisinde 2 gün veya birkaç saat elektrik için belirlenen miktarı kullanmadan ücret ödedikleri için sık sık şikâyette bulunmuşlardır. Bu şikâyetlerin çözümü hususunda aboneleri ikna eden kararların alınamaması neticesinde belediye görevlileri ile abonmanlar arasında birtakım sorunlar yaşanmıştır. Aylık olarak belirlenen ücretin toplanması için görevlendirilen çantalı tahsildarlar ile aboneler arasında sık sık tartışmalar yaşanmıştır. Dahası bu tartışmalar taraflar arasında arbedeye dönüşmüştür (Akgün Gazetesi, 9 Aralık 1947, s. 2). Halk, kullanmadığı elektriğin parasını ödemek istemeyince belediye görevlileri ile arasında meydana gelen arbede bölgede asayiş problemlerine neden olmuştur. Bu problemlere neden olan elektrik kesintilerinin önlenmesi amacıyla mevcut motorlara ek yeni motorların satın alınması doğrultusunda adımlar atılmıştır.

2.1. Urfa'nın Aydınlatılmasında Kullanılan Elektrik Motorları

Elektrik motorları veya jeneratörleri olarak nitelendirilen teçhizatların yetersiz veya arızalı olması neticesinde şehirde elektrik problemleri yaşanmaktaydı. Nitekim şehrin aydınlatılmasında ihtiyacı karşılamayan motorlar ve var olanların ise sık sık arıza vermesi bilinen bir gerçek olmuştur. Bu anlamda, 1947 yılına kadar vilayette sağlanan elektriğin temini hususunda

²⁶ Şirket, 1937 yılından itibaren her bir kilovat için fiyat olarak 25 kuruş olduğunu belirlemiştir. Bkz. (Yeni Işık Gazetesi, 23 Birinci Teşrin 1937, s. 4).

aktif olan iki motorun mevcut olduğu tespit edilmiştir. Ancak 1947 yılı içerisinde bu iki motordan birinin arıza vermesi sonucunda elektrik kesintileri daha da fazla yaşanmıştır. Çözüm yolu olarak tek motorla üretilen elektriğin yetersizliğinden dolayı şehir iki kısma ayrılmıştır. Bir gece Halkevi'nden aşağı olan mahallelere elektrik verilirken diğer gece ise Sarayönü ve kuzeyindeki mahallelere verilmesi kararlaştırılmıştır (Akgün Gazetesi, 27 Mart 1947, s. 1). Hayata geçirilmiş olan bu uygulama ikinci motorun arızasının giderilerek aktif hale getirilmesi veya 1945 yılında siparişi verilen motorların teminine kadar devam ettirilmiştir (Akgün Gazetesi, 2 Ağustos 1947, s. 3).

Şehir elektriginde meydana gelen kesintilerin önünün alınması için 1945 yılında elektrikli motorların getirilmesi yönünde girişimlerde bulunulmuştur. Her ne kadar 1945 yılında çalışmalara başlansa da motorların gelmesi iki yıl sonra gerçekleşmiştir. Motorlar, 20 Aralık 1947 tarihinde satın alınmıştır. İki motorun satışını yapan Amerika'daki müessesenin sahibi Albuher, 18 Aralık 1947 tarihinde Urfa'ya gelmiştir. Belediye ile görüşmelerde bulunarak gerekli olan incelemeyi yaptıktan sonra azami bir aya kadar motorların şehre getirilebileceğini belirtmiştir. Ayrıca yetkililer motorların şehre getirilmesi ile birlikte en geç Nisan ayında montajın tamamlanacağını ve elektriğin şehre verilmiş olmasını planladıklarını ifade etmiştir (Tanık, 2019, s. 241; Yenilik Gazetesi, 20 Aralık 1947, s. 1). Satışı yapılmış olan bu iki dizel jeneratörün²⁷ ücreti olan kaynağı ise 350.000 Türk lirası olarak tespit edilmiş ve bunun da İller Bankası tarafından sağlanacak fondan karşılanmış ve buna Belediye Başkanı Celal Güllüoğlu öncülük etmiştir (Yenilik Gazetesi, 15 Nisan 1948, s. 1).

Ücreti ödenen yeni elektrik motorları Antalya'dan yola çıkarılarak İskenderun üzerinden Urfa'ya getirilmiştir (Yenilik Gazetesi, 7 Ekim 1948, s. 1). Bu planda İskenderun'a ulaşmış olan motorların Urfa'ya getirilmeden önce montajının yapılacağı alanlarda ilgili firma tarafından incelemeler yapılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda montaj alanının son dönemde sık sık kazı çalışmalarına maruz kaldığı ve bu durumun motorlar için tehlike oluşturacağı belirtilmiştir (Yenilik Gazetesi, 31 Temmuz 1948, s. 1). Bu doğrultuda belediye, alandaki çalışmaları bir an önce bitirmek için harekete geçmiştir. Diğer yandan İskenderun'da bekletilen motorlar finansal probleminden dolayı Urfa'ya sevk edilememiştir. Buna karşın Vali Rıza Ünal, Ankara'da bulunduğu sırada İçişleri Bakanlığı'ndan mali anlamda destek sağlayarak elektrik motorlarının kısa süre içerisinde şehre ulaştırılacağını belediye başkanlığına bildirmiştir (Yenilik Gazetesi, 25 Kasım 1948, s. 1).

Yapılan tüm çalışmalara rağmen elektrik alınmasıyla ilgili ilk kararın üzerinden 4 yıl sonra şehre getirilebilmiştir. Beklenen motorlar 5 Ocak 1949 tarihinde Akçakale yoluyla Urfa'ya ulaştırılmıştır (Yenilik Gazetesi, 5 Ocak 1949, s. 1). Mühendis Ali Güner şehre gelerek motorların montajının yapılacağı alanlarda tahkikatta bulunarak gerekli işlemleri yapmıştır. Montaja dair işlemler devam ederken halk arasında motorların inşası için gerekli olan masrafların belediye tarafından karşılanamayacak kadar fazla olduğuna dair şayialar yayılmıştır. Bunun üzerine belediye yetkilileri açıklama yaparak iddiaların asılsız olduğunu montaj işlemlerinin gerçekleştirilmesi ve elektriğin sağlanması planlandığı gibi Urfa'nın Fransız işgalinden kurtulduğu 11 Nisan bayram kutlamalarında değil 6 ay sonra 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'nda verilebileceği kamuoyuyla paylaşılmıştır (Yenilik Gazetesi, 19 Şubat 1949, s. 1).

Haziran ayına gelindiğinde, yeni motorlar için yapılan temel kazı işlemleri tamamlanmak üzereydi (Yenilik Gazetesi, 5 Haziran 1947, s. 2). Uzun bir dönem İskenderun'da bekletilen motorlar 1949 yılının kış mevsiminde getirilmiştir (Urfa Postası Gazetesi, 13 Mayıs 1949, s. 1). Nitekim birkaç gün içerisinde temel kazısının tamamen bitmesi üzerine temel atma töreni için gerekli çalışmalara başlanılmıştır (Yenilik Gazetesi, 8 Haziran 1949, s. 1). 31 Temmuz 1949 Pazartesi günü saat 10:00'da eski elektrik binası ve eski motorun bulunduğu alanda yapılan temel atma törenine Vali Rıza Ünal, CHP Müfettişi Hüsamettin Tugaç, CHP yetkilileri belediye üyeleri katılmıştır. Vali Bey'in tören konuşmasında yapılan bu yatırımlarla şehrin en az 15-20 yıllık elektrik ihtiyacının giderilebileceği belirtilmiştir. Belediye başkanının konuşmasından sonra kurbanlar kesilerek kazılan temellere harçlar dökülmüştür (Urfa Postası Gazetesi, 7 Haziran 1949, s. 1).

Planlandığı gibi 29 Ekim'de aktif hale getirilecek olan iki motordan birinin montaj çalışmaları 26 Ekim 1949'da tamamlanmıştır. Fakat motorun birkaç parçasının eksik olmasından dolayı hemen devreye alınamamıştır. Eksik olan parçaların temin edilmesi için İstanbul'a bir heyet gönderilmiştir (Urfa Postası Gazetesi, 2 Eylül 1949, s. 1). Bu arada belediye tarafından halka yapılan duyuruda yakın zamanda eksik olan parçanın temin edilmesinden sonra montajın yapılarak iki motordan birinin faaliyete geçirilerek şehre elektrik verileceği aktarılmıştır. Nitekim belediyenin bir yüklenici aracılığı ile getirtmiş olduğu eksik parçalar getirilerek fabrikaya ulaşmış ve montaj işlemlerine aynı gün başlanmıştır. 29 Ekim'e yetiştirilmeye çalışılan motorlarla ilgili hummalı çalışmaların yürütüldüğü fabrikada görev yapmak üzere Urfalı Yüksek Elektrik Mühendisi Nejdet Açıanal'ın tayininin gerçekleşmesi için İçişleri Bakanlığı'ndan talepte bulunulmuştur. Montaj çalışmaları için fabrikada yürütülen çalışmaların yanı sıra, cadde ve sokaklarda tahrip olmuş elektrik direkleri ve lambalarının yenilenmesi de gerçekleştirilmiştir (Yenilik Gazetesi, 26 Ekim 1949, s. 1).

²⁷ Tarihi kesin olarak tespit edilemeyen dizel jeneratör için Bkz. Ek.2.

Yeni enerji kaynağının şehre sağlanması için öngörülen tarih 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı idi (Yenilik Gazetesi, 27 Ağustos 1949, s. 1). Ancak planlandığı takvimde değil, 1950 yılının ilk aylarında motorlar aktif edilmiştir (Tanık, 2019, s. 62). Motorların getirilmesi ve montajının yapılması ile doğrudan ilgilenen Vali, Urfa halkının elektrik sıkıntısının giderilmesi için montajı yapılan motorlar dışında 2 transformatörün²⁸ de yaptırılacağını belirtmiştir. Ancak belediyede yaşanan mali sıkıttan dolayı fondan 50.000 Türk lirası talebinde²⁹ bulunduğu ve bu paranın aktarılmasından hemen sonra 2 transformatörün yaptırılarak şehrin elektrik sıkıntısının büyük oranda çözüleceği ifade edilmiştir. Bu vesileyle şehrin her tarafına elektrik verilebileceği belirtilerek mevcut 500 abonenin daha önce olduğu gibi 2.000 aboneye çıkarılacağı ve hatta bu sayının daha da arttırılabileceği ifade edilmiştir. Vali, hedefinin elektriğin maliyetini gaz kullanma maliyetinden daha ucuza mal ederek kilovat fiyatını asgari sınıra çekerek herkesin elektrik kullanabileceği seviyeye getirmek olduğunu belirtmiştir. Ancak 1950 yılına kadar yapılmış olan tüm çalışmalara ve girişimlere rağmen bu hedef elde edilememiştir (Yenilik Gazetesi, 26 Kasım 1949, s. 1-2).

Gelen her iki motorun aktif hale getirilmesi ve Vali Bey'in talimatları doğrultusunda bozuk elektrik şebekelerinin ıslah edilmesi için hummalı bir çalışmaya girilmiştir. Dahası 575 beygir gücünde olan bir motor aktif hale getirilerek abone sayısı 1000'e ulaşılması için çalışılmıştır. İki elektrik motorunun aktif edilmesine rağmen abone sayısında artış olması beklenmiştir. Ancak bu gerçekleştirilemediği gibi, 1950 yılında belediyenin toplam kaybı 7 bin Türk lirasına ulaşmıştır. Bu kaybın yaşanmış olmasında abone sayısının artmaması büyük oranda etkilidir. Belediye yöneticilerinin abone sayısını arttırmaya yönelik tüm faaliyetlerine rağmen memurlar elektrik aboneleri başvurusunda bulunan halka başvuru tarihinin sona erdiği belirtilerek başvurularının reddedildiğini ifade etmişlerdir. Bu kaybın önüne geçilmesi ve şehrin aydınlatılması için çabalar 1950 sonrasında da devam etmiştir. Belirlenen süre içerisinde başvurunun yapılması hususunda halk bilgilendirilmiştir (Akgün Gazetesi, 28 Nisan 1950, s. 1, 4). 1950 öncesi alınan tüm bu önlemlere ve yapılan yatırımlara rağmen istenilen hedefe ulaşamamıştır. Fakat şehrin aydınlatılmasına yönelik faaliyetlerin tüm hızıyla 1950 sonrasında da devam etmiştir.

3. 1950 Yılı Sonrası Gelişmeler ve Hidroelektriğin Gelişi

1950 yılında aktif edilen iki motordan istenilen verim alınamamıştır. Oysa jeneratörlerin maliyeti yaklaşık olarak 2 milyon lira civarındaydı. Elektrik motorları bir mühendisin değil bir ustabaşının idaresindeydi. Uzman olmayan kişiler tarafından motorların yönetilmesi, 3 yıl gibi kısa bir sürede eskimesine, arızalanmasına sebep olmuştur. Urfa merkezde yaklaşık 3 bin abone olmasına rağmen merkeze düzenli olarak elektrik sağlanmadığı gibi kurum da sürekli zarar etmiştir (Urfaninsesi, 2 Eylül 1953, s. 1). Bu nedenle belediye meclisi 21 Aralık 1954'te toplanarak elektrik kilovatına 5 kuruş zam yapmış ve elektrik kilovat ücreti 35 kuruşa yükseltilmiştir. Böylece belediyenin her yılsonu 60 bin liralık zararının önüne geçilmesi hedeflenmiş ve elde edilen parayla daha ileri teknoloji bir elektrik makinesi alınması planlanmıştır (Demokrat Urfa, 24 Aralık 1954, s. 1-4). Bu arada Urfa Belediyesi Elektrik İdaresi için 1954 Temmuz'unda genel bütçeden ayrılmıştır. Ayrı bir bütçe ile mali anlamda belediyeden ayrılmasından sonra 70 bin lira borçlu iken, bu borç ödenmiş ve 49.273 lira kârla 1954 yılını tamamlamıştır. Daha önceleri belediye elektrik idaresine her yıl için 100 bin lira bütçe ile iki jeneratörün bakım ve onarımı gerçekleştirilmiştir. Motorun segmanları değiştirilerek elektrik tüketiminin en yoğun olduğu 16.00-18.30 saatleri arası ise jeneratörler eş zamanlı çalıştırılarak, voltaj düşüklüğü, radyoların çalışmaması ve ampullerden ses gelmesi gibi sorunların önüne geçilmiştir. Böylece israfın önüne geçilerek yıllık 3 bin liralık tasarruf elde edilmiştir. Elektrik idaresi tarafından bütün kullanıcılar, resmi abone edilerek kaçak elektrik kullanımı engellenmiş ve bozuk sayaçlar yenilenmiştir. Bunların yanında motorların elektrik üretebilmesi için gerekli olan mazot, yağ gibi ürünlerin tüketimi kontrol altına alınmıştır. Elektrik hizmetinin fiyatlandırılması matbu tahsilat fişleriyle gerçekleştirildiği için hem abone hem de idare için daha güvenli bir ilişki geliştirilmiştir. Böylece jeneratörlerin çalıştırılması için satın alınan mazot ve yağ alımları kayıt altına alınmıştır. Bu tür önlemlerden sağlanan gelirler yaklaşık bin hanenin olduğu Eyyübiye mahallesine tesisat döşenmeye başlanmıştır (Demokrat Urfa, 8 Mart 1955, s. 1-2).

Yapılan bütün çalışmalara rağmen elektrik tesisatının yetersizliğinden dolayı istenen verim alınamamış, tesisat işi özel firmaya verilmiştir. Bu anlamda DP idaresinde Türkiye'de ekonomide liberalleşme ideali hayata geçirilmiştir (Takım, 2012, s. 159). Bu sebeple tesisatı yenileme işi bir firmaya ihale edilmiş fakat firma bu işi çok ağırdan alınca elektrik dağıtımında sorunlar daha da artmıştır. Pek çok yere elektrik direği dikmek için çukur kazılmış, ancak bu çukurlar boş kaldığı için içinde oluşan pis su birikintileri sıhhi sorunları ortaya çıkarmıştır (Urfaninsesi, 26 Mayıs 1954, s. 1-2).

Urfa'da elektrik dağıtımını engelleyen unsurlardan birisi de gerekli yakıtın zamanında şehre ulaştırılamamasıdır. Yakıtın temini için belediye genellikle altı ay ya da bir yıllığına temin ederken yakıtın zamanında gelmemesinden dolayı sık sık elektrik kesintisi yaşanmıştır (Yeni Urfa, 17 Aralık 1955, s. 1-2). Bu aksaklıklardan dolayı esnaflar özellikle kasaplar ve

²⁸ Enerji transferi yapan elektromanyetik bir sistemdir. Günümüzde yaygın olarak trafo olarak isimlendirilmektedir. Bkz. (Altun, 2017, s. 137-138).

²⁹ Aynı tarihlerde elektrik sorunun çözümüne yönelik Amerika'dan Marshall Planı kapsamında elde edilen 872 bin dolarlık desteğin sağlandığı tespit edilmiştir. Bkz. (Yenilik Gazetesi, 17 Aralık 1949, s. 1).

elektrikli aletlerle üretim yapan- daha fazla mağdur olmuştur (Demokrat Urfa, 18 Mart 1955, s. 1). Artan şikâyetler üzerine Türk Petrol Şirketi, Urfa'ya iki vagon mazot göndermiştir. Fıçı bazlı ölçüm birimine göre taksimat yapılmıştır. Bu mazotun bir kısmı elektrik idaresine, bir kısmı Siverek'e bir kısmı da halka dağıtılmıştır (Yeni Urfa, 25 Aralık 1956, s. 1-2).

Uzun dönem hizmet veren bu iki jeneratör artık şehrin ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma gelmiştir. Elektrik, yaz ve kış döneminde günün uzunluğuna göre gündüzleri saat 16.00'ya kadar akşamları ise 17.00-24.00 arasında şehre elektrik sağlanıyordu. İhtiyacın karşılanması için Belediye Başkanı Cemil Hacıkamiloğlu döneminde yeni girişimler başlatılmış, Seyhan Barajının yapımının tamamlanmasıyla Adana'nın elektrik ihtiyacı karşılanmış ve böylece hali hazırda Adana Belediyesi'nin kullandığı motorlar boşa çıkmıştır. Bu gelişme üzerine Urfa Belediyesi bu motorları satın almak için girişimlerini hızlandırmıştır. Toplam 1.600 beygirlik iki adet elektrik motoru³⁰ 497.360 liraya satın alınarak Urfa'ya getirilmiştir. Motorun nakil ve montajı dâhil toplam masrafı 600.568 lira olmuştur (Akgün, 8 Ocak, 1958, s.1-2). Fakat bir ara Adana Belediyesi'nin satıştan vazgeçmesi üzerine Vali Kadri Erdoğan ve Belediye Başkanı Cemil Hacıkamiloğlu bizzat Adana'ya giderek alımı tamamlamışlardır (Akgün, 13 Ocak 1958, s. 1). Ancak çok geçmeden jeneratörler arızalanmıştır. Cemil Hacıkamiloğlu, belediye avukatı Necati Akgöl ve elektrik makinisti İsmail Avatan ile birlikte, yeni alınan elektrik motorunun arızasından dolayı Ankara'ya gitmişlerdir. İçişleri Vekili Namık Gedik ile temas kuran heyet (Demokrat Urfa, 4 Temmuz 1958, s. 1-2) yeni elektrik jeneratörü için valilik ve belediye olarak 650.000 lira ödenek almışlardır (Urfaninsesi, 8 Temmuz 1958, s. 1).

Bu arada Urfa Belediyesi elektrik motorlarının arızalanması durumunda tamircileri genellikle Gaziantep'ten getiriyordu. Jeneratörlerin arızalanması durumunda mevcut iki jeneratör genellikle eş zamanlı çalıştırılmıyordu. Sürekli dışarıdan tamirci getirilmesi hem zaman hem de maliyet bakımından ciddi bir yük getirmişti. Yine bir arıza döneminde daha önce belediyede çalışan elektrik mühendisi Tekin Kayran'ın müdahalesiyle arıza giderilmişti (Yeni Urfa, 29 Temmuz 1958, s. 1). Daha önce siyasi sebeplerden dolayı belediyeden uzaklaştırılan Kayran, arızaların giderilmesinde büyük yararlılıklar göstermesi sebebiyle tekrar belediyede istihdam edilmiştir (Urfaninsesi, 19 Eylül 1958, s. 1-2). Tekin Kayran, elektrik idaresinde başarılı işler gerçekleştirirse de yeni alınan jeneratörler ilk etapta hayal kırıklığına sebep olmuştur. Motorların daha Adana'da iken bir heyet jeneratörleri incelemiş olmasına rağmen Urfa'da ilk çalışmaları esnasında ciddi arızalar vermeye başlamıştı. Ancak motorlar tekrar arıza verdiği için tamir ücretleri de belediyenin bütçesini aştığından dolayı, belediye İller Bankasından 290 bin liralık kredi kullanmak zorunda kalmıştır. Böylece belediye elektrik hizmetini yaygınlaştırmak için borçlanmaya da devam etmiştir. (Demokrat Türkiye, 10 Aralık 1959, s. 1).

Adana'dan gelen elektrik motorunun Urfa merkezde faaliyete başlamasıyla, eski motorlar Suruç'a gönderilmiştir. Böylelikle elektrik hizmeti Suruç'a da sağlanmıştır. Suruç Belediye Başkanı Müslüm Yüksel ilk etapta sayaç alımında kolaylık yaparak halka ağır yük yüklenmesini önlemiştir (Urfaninsesi, 6 Ocak 1959, s. 1).

Urfa'da elektrik uzun dönem sıvı yakıtla çalışan jeneratörler vasıtasıyla sağlanmıştır. Hem kapasitesi hem tesisatı hem de bulunduğu bina bakımından yetersiz olan bu hizmet 1960'lı yılların ortasına kadar böyle devam etmiştir. Kapasite yeterli olmadığı gibi, üretim binası yetersizliği, tesisatın tamamlanamaması gibi sebeplerden dolayı bazı mahallelere elektrik verilememiştir. Elektrik üretim binası ise yeterli değildi. Jeneratörler çalışırken ısındığı için soğutma işlemi yapılıyordu. Bu soğutma işlemi esnasında ortaya çıkan sıcak su, bölge sakinleri tarafından çamaşır yıkama gibi günlük ev ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kullanılıyordu. Elektriğin kapasitesi sürekli artan nüfusa yeterli gelmemiş, tesisat ise sürekli tamamlanamadığı için bazı mahallelere elektrik verilememişti. Elektriğin düzensiz olmasından dolayı mağdur olan kasaplar, gün bitimine doğru bozulmaya başlayan etleri bazen esnafları ve diğer çevreyi dolaşarak satmaya çalışmışlardı. Urfa'daki elektrik üretimi 1960'lı yıllara kadar bu şekilde devam etmiştir. 1963-1973 yılları arası belediye başkanlığı yapan Mustafa Kılıç'ın idaresi döneminde tam gün elektrik şehre sağlanmıştır. Bu yıllarda Keban barajının yapımı tamamlanmış ve bu elektrik hizmeti Urfa'ya ulaştırılarak büyük bir sorun çözülmüştür (Tanık, 2019, s. 244).

Keban barajından sağlanan elektrik tüm tesisat döşenerek şehir şebekesine bağlanmış, böylece 20 Kasım 1971 tarihi itibarıyla şehre elektrik verilmiştir (Yeni Urfa, 1971, s. 1). Şehir merkezinin hidroelektriğe kavuşmuş olması ise halkın iktisadi durumunda olumlu gelişmelerin meydana gelmesini sağlamıştır (Yeni Urfa, 11 Mart 1972, s. 1, 4). Yine halkın elektriğe olan ulaşımını kolaylaştırmak amacıyla 1 Mart 1972 tarihinden itibaren kilovattı 70 kuruş olan elektriğin kilovattı 52 kuruşa düşürülmüştür. Böylece halkın elektrikten daha fazla istifade etmesi hedeflenmiştir (Yeni Urfa, 15 Mart 1972, s. 1). Türkiye'nin kendi öz kaynaklarıyla düzenli elektriğin sağlanmasıyla hem elektriğin ucuzlaması hem de daha fazla vatandaşın kullanması sağlanmıştır. Ayrıca enerjiden kaynaklanan dış ticaret açığının kapatılması sağlanmıştır.

³⁰ Urfa Belediyesi'nin alım işinde biraz ağır davranmasından dolayı Adana Belediyesi jeneratörleri bir ara Sivas Belediyesi'ne satmıştır. Ancak Urfa Belediye Başkanı ve Valinin girişimleriyle daha yüksek bir fiyattan alım tamamlanmıştır. Bkz. (Yeni Urfa, 7 Ağustos 1958, s. 1).

Sonuç

Dünyada meydana gelen teknolojik gelişmeler ve hammadde kaynaklarının işletilmesi ile ilgili gelişmeler Anadolu coğrafyasını da etkilemiştir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşanan yenilikler içerisinde elektrik önemli bir yer tutmuştur. Teknolojik gelişmelerin hız kazandığı 19. Yüzyıl, aynı zamanda son dönemlerinde bir dünya savaşına doğru giden bir süreç olmuştur. Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele dönemlerinin ardından Anadolu'da kurulan yeni Türk devleti, Osmanlı'dan sadece bir coğrafyayı değil aynı zamanda her türlü birikimi devralmıştır. Henüz erken dönemde elektriğin üretimi ve vatandaşın kullanımına sunulması istenilen seviyede olmasa da muhtelif bölgelerde daha çok o dönem tabiriyle elektrik motoru -fosil yakıtla çalışan jeneratör- marifetiyle sağlanmıştır. Bu enerji kaynağının kullanıldığı illerden birisi Urfa'dır. Elektrik hizmetinin tam sağlanmadığı dönemde hem esnaf hem de diğer vatandaşlar sorunlar yaşamışlardır. Üretim ve raf ömrü sorunları bu problemlerin önemli bir kısmıdır. Diğer tarafta medeni hizmetler açısından şehrin aydınlatılması, evlerde aydınlatmanın uzun bir zaman olabilmesi gibi kazanımlar, tam gün elektriğin sağlanmasına kadar gecikmiştir. Çalışmada elektriğin şehre gelişi 1972 yılına kadar incelenmiş, ilki özel teşebbüs (1929-1942), ikincisi yeni motorların alındığı yıla kadar belediye idaresi (1942-1958) üçüncüsü tam gün elektriğin sağlandığı yıl önemli aşamalar olarak belirlenmiştir.

Elektriğin şehirle tanışması bir özel teşebbüsün girişimiyle başlamıştır. Şehrin önde gelenleri bu hizmetin ulaşması için girişimlerde bulunmuşlardır. Şirkete tanınan işletme hakkı 50 yıl ile sınırlandırılmıştır. Anonim şirket döneminde elektrik enerjisi sağlanmış ve alt yapı faaliyetleri yürütülmüştür. Bu dönemde şehirde elektrik enerjisinden faydalanan abone sayısı 1000'e kadar ulaşmıştır. Bununla beraber şirketin kâr miktarı da yükseliş eğilimi sergilemiştir. Ancak şirket döneminde elektrik hizmetinde birtakım aksaklıklar yaşanmıştır. Elektriğin tam gün verilememesi, alt yapı problemleri ve doğal afetlerden kaynaklı olumsuzluklar örnek gösterilebilir. Buna rağmen hem şirket hem de vatandaş nezdinde olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Bu esnada şehrin elektrik işlerinde yeni bir döneme girilmiş, elektrik idaresi belediyeye devredilmiştir.

İmtiyaz süresi tamamlanmadan 1942 yılında elektrik işleri Urfa'da belediyeye devredilmiştir. Tek parti döneminin müdahaleci bir uygulaması olarak nitelendirilebilen bu gelişmeye pek çok neden gösterilebilir. Bunlardan birisi 1934 yılında kabul edilen 2551 sayılı kanundur. Bu kanunla belediyelerin gelirini artırması planlanan kalemlerden birisi elektrik olarak vurgulanmıştır. Elektrik idaresinin belediyeye geçişiyle, şehrin bu hizmetten faydalanmasında olumlu bir gelişme yaşanmamıştır. Yeterince enerji üretilmemiş ve ulaştırılmadığı için abone sayısı ilk önce 1000'den 600'e, sonra 300'e azaltılmıştır. Bu 300 abonenin kimlerden oluşacağı, kimlerin bu hizmetten faydalanacağı belediyenin takdirine bırakılmıştır. Abone sayısının azaltılmasından başka bir diğer çözüm olarak şehir merkezi güneyden kuzeye doğru yoğunluğa göre ikiye ayrılmış ve dönüşümlü olarak elektrik hizmeti sağlanmıştır. Bununla beraber abonelerden asgari kullanım ücreti alınmasına devam edilmiştir. Elektrik birim fiyatına zam yapılmasına rağmen, belediye elektrik işinde zarar etmiştir. Aksaklıklar devam edince belediye, kamu kurumu olmasının da avantajıyla 1948 yılında iki motor daha satın alarak hizmet alan ve kalitesini yükseltmek istemişse de ancak 1950 yılında yeni motorları faaliyete sokabilmiştir.

Türkiye'de pek çok alanda önemli değişimin ve gelişmenin başlangıcı olarak kabul edilen 1950 yılından itibaren Demokrat Parti'nin bu alanda uygulamaları söz konusudur. Hem ekonomide özel teşebbüsün artması hem de enerjide barajların katkısı önemli miktardadır. Demokrat Parti iktidarında şehrin yöneticileri ve önde gelenlerinin girişimleriyle 1958 yılında iki motor daha şehre getirilmiştir. Seyhan barajının tamamlanmasıyla Adana tam gün elektrik hizmetine kavuşmuş, belediye idaresindeki motorlar satın alınarak Urfa'ya getirilmiştir. Bu müdahale de elektriği yeterli seviyeye ulaştıramamıştır. Nitekim hem yakıt hem de rutin arıza ve tamirat işlerinden dolayı elektrik kesintileri şehrin önemli bir sorunu olarak devam etmiştir. Bu yıldan yaklaşık 14 yıl sonra şehrin elektrik sorunu büyük oranda çözülmüştür. Keban barajının faaliyete geçmesiyle 1972 yılında şehir tam gün elektrik hizmeti alabilmiştir.

Kaynakça

Resmi Kaynaklar

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

Başbakanlık-Muamelat Genel Müdürlüğü: 30.10.0.0/157.102, 30.10.0.0/219.477.

Başbakanlık-Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı: 30.11.1.0/159.3.12. 30.11.1.0/135.41.19.

Başbakanlık-Kararlar Daire Başkanlığı: 30.18.1.1/13.17. 30.18.1.1/13.26. 30.18.1.1/19.39. 30.18.1.1/19.43. 30.18.1.2/3.27. 30.18.1.2/3.25, 30.18.1.1/30.62, 30.18.1.2/23.65, 30.18.1.1/19.29.

Nafia Vekaleti: 230.0.0.0/144.29. 230.0.0.0/12.48. 230.0.0.0/139.10.

Siyasi Partiler: 490.18.1.2/1285.274.

Siyasi Partiler-Cumhuriyet Halk Partisi: 490.1.0.0/1234.111.1.

T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

A. (DVNS. İMTZ. D. (İmtiyaz Defteri): No: 2/112. 2/106. 2/123.

BEO. (Bâb-ı Âlî Evrak Odası Belgeleri): 1597/119714. 1703/127673. 1995/149618. 818/61293. 799759906.

İ. ŞD (İrade-Şûrâ-yı Devlet): 32/1579.

İ. HUS. (İrade-Hususi): 116/59.

İ. RSM. (İrade-Rüsumat): 6/22.

Y. A. RES. (Resmi Maruzat Belgeleri): 28/49. 29/36.

Y. MRZ. D. (Yıldız Maruzat Defterleri): 11397.

Düstur, Tertip: 1. Cilt: 5.

Gazeteler

Akgün Gazetesi

Demokrat Türkiye Gazetesi

Demokrat Urfa Gazetesi

Urfa'da Millî Gazetesi

Urfa Postası Gazetesi

Urfa'da Ulusal Gazetesi

Urfanın Sesi Gazetesi

Yenilik Gazetesi

Yeni Işık Gazetesi

Yeni Urfa Gazetesi

Araştırma ve İnceleme Eserler

Altun, H. (2017). Transformantörde polaritenin önemi ve deneysel olarak belirlenmesi, *Fırat Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 29(2), 137-146. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/343525>.

Akalın, M. (2017). *Urfa'nın kurtuluşuna dair üç hatırat*. ŞURKAV Yayınları.

Akalın, M. (1999). *Cumhuriyet Halk Fırkası Urfa Heyet-i İdaresi Mukarrerat Defteri (1924-1926)*. ŞURKAV Yayınları.

Akpirinç, E. (2019). *Yerel halkın kültürel miras algısı, farkındalığı ve deneyimi: Şanlıurfa örneği* [Yüksek Lisans Tezi] Harran Üni.

Adıbelli, H. (2011). Tarsus demek, bir yerde elektrik demek. *Türkiye'de ilk elektrik Tarsus ve barajları*, (s. 1-25). içinden. Aratos Kitaplığı.

- Alpeböz, N. (Yıl Yok). İstanbul elektrik işletmesi'nin tarihçesi, ÜDK, 179, 23-27. https://www.emo.org.tr/ekler/18c255f89434eab_ek.pdf?dergi=371.
- Arslan, O. (2014). *Eskişehir'in elektrifikasyon tarihi (1916-1944)* [Yüksek Lisans Tezi], Mersin Üni.
- Arslan, O. (2017). Tarsus elektrik altyapısı tarihine bir bakış (1906-1938), *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXII(1), 1-16. <https://doi.org/10.18513/egetid.327725>.
- Bahadır, O. (2001). *Elektriğin kısa tarihi*. TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi Yayınları.
- Batu, B. (2020). *İstanbul'da elektrik öncesi ve sonrası mekân aydınlatmaları üzerine bir inceleme* [Yüksek Lisans Tezi] Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üni.
- Bulutoğlu, K. (1970). *100 soruda Türkiye'de yabancı sermaye*. Gerçek Yayınevi.
- Coşkun, Y. (2013). *20. yüzyılın çeyreğinde İstanbul'da aydınlatma aracı olarak elektrik* [Yüksek Lisans Tezi] Gazi Üni.
- Damlıbağ, F. (2020). Osmanlı Devleti'nde elektriğin yayılması, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XX(40), 149-173. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ctad/issue/56945/801249>.
- Dağ, M. (2021). *Urfa'da sağlık (1900-1950) hastaneleri eczaneler, hekimler ve hastalıklar*. Hiper Yayınları.
- Dağ, M. (2017). Cumhuriyet'in ilk yıllarında Urfa'nın ilk eczaneleri ve sağlık personeli, *Şehir ve İrfan Dergisi*, 5, 90-105. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sehirveirfan/issue/64036/968770>.
- Dinçel, A. (1973). *Türkiye'de elektrikleendirme hizmetlerinin anı ve belgelerle tarihçesi* 50. yıl. Türkiye Elektrik Kurumu Yayınları.
- Erol, E. (2007). *Türkiye'de elektrik enerjisinin tarihi gelişimi: 1902-2000* [Doktora Tezi] İstanbul Üni.
- Eser, G. (2020). Urfa belediye başkanlığı'nda Ömer Alay dönemi. *İstanbul üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Cemal Aksu Armağan Kitabı*, (1. Baskı, s. 501-517). içinden, İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Gençosman, M. N., (1960). Belediyecilikte aydınlatma vasıtaları ve tekâmülü. *İller ve Belediyeler Dergisi*, 16(174), 151-152. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/13419>.
- İnan, K. (1978). Bilim ve teknolojide devrimler yaratan bir olay: elektrik, *Elektrik Mühendisliği Dergisi*, 259-260, 245-263. https://www.emo.org.tr/ekler/36258b3c74f0805_ek.pdf?dergi=330.
- Kayabaşı, S. (1999). *Türkiye'de elektrik enerjisi üretimi ve tüketimi* [Yüksek Lisans Tezi] Ankara Üni.
- Kaymaz, A. R., Elitaş, C. (2005). Nazım hesaplar ve muhasebeleştirilmesi, *Mali Çözüm Dergisi*, 71,104-115. <https://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/71MaliCozum/11%20cemal%20elitas.pdf>.
- Karayaman, M. (2014). Ankara elektrik Türk anonim şirketi tarihçesi (1929-1939), *Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi*, XVI(1), 50-72. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/13419>.
- Karayaman, M. (2013). *İlker şehri Uşak'ta elektrik serüveni*. İzmir.
- Koç, Y. (2010). Elektriği millileştirmiş ve devletleştirmiştik, *Aydınlık Dergisi*, 1-3. <https://www.yildirimkoc.com.tr/usrfile/1323724111a.pdf>.
- Koylu, Z., Arslan, O. (2014, Kasım 12-15). I. Dünya savaşı sürecinde bazı Osmanlı kentlerinde elektrikle aydınlatma girişimleri. *Savaşan Devletlerin Tarihçilerinin Gözüyle Yüzyüncü Yılında Birinci Dünya Savaşı Sempozyumu*, Antalya, Türkiye.
- Küçük, S. (2022). Elektriğin tarihi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(56), 38-55. https://www.academia.edu/72651727/Elektri%C4%9Fin_Tarihi_History_of_Electricity_.
- Kürkçüoğlu, A. C. (1990). *Şanlıurfa 1850-1950, fotoğraflarla zaman, mekân, insan*. ŞURKAV Yayınları.
- Kürkçüoğlu, A. C. (2011). *Urfa-fotoğraflarla evvel zaman içinde*. Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları.
- Metinsoy, M. (2007). *İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*. Homer Kitabevi.
- Osten, N. (1938). *İdari mukavele ve amme hizmeti imtiyazlarının hukuki mahiyeti*. Üniversite Kitabevi.
- Özdemir, N. (2016). İmparatorluktan Cumhuriyete Türkiye'de elektriğin tarihsel gelişimi (1850-1938), *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 17-32. <https://doi.org/10.21021/osmed.89880>.

Özdemir, N. (2018). Cumhuriyet dönemi enerji politikaları çerçevesinde Türkiye elektrik kurumu [Doktora Tezi] Ankara Üni.

Paydaş, K., Tanık, İ. H. (2019). Urfa'da genel seçimler 9., 10. ve 11. dönem, *Mukaddime Dergisi*, 10(1), 53-75. <https://doi.org/10.19059/mukaddime.452663>.

Pınar, M., Özduşgun, Y. (2016). Urfa halkevi ve faaliyetleri (1934-1951), *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(43), 870-881. <https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/urfacomunity-home-and-activities-19341951.pdf>.

Karıptaş, F. S., Aytis, S., Karıptaş, F. (2020). Geçmişin elektrik santralleri nasıl günümüzün sanat merkezleri oldu? *Yapı Dergisi*, 459, 20-25. https://www.researchgate.net/publication/345692653_Gecmisin_Elektrik_Santralleri_Nasil_Gunumuzun_Sanat_Merkezleri_Oldu.

Takım, A. (2012). Demokrat Parti döneminde uygulanan ekonomi politikaları ve sonuçları, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2(67), 157-187. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002251

Tanık, İ. H. (2019). Demokrat parti döneminde Urfa (1950-1960) [Tez No: 574167] Harran Üni.

Toprak, Z. (1993). Aydınlatma, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt: 1, s. 476-481. <https://docplayer.biz.tr/31058762-Zafer-toprak-aydinlatma-osmanli-donemi-dunden-bugune-istanbul-ansiklopedisi-1993-cilt-1-s.html>.

Gürbüz, A. U. (2006). Elektrik sektöründe özelleştirme ve Türkiye'de serbest tüketici uygulaması [Yüksek Lisans Tezi] İstanbul Teknik Üni.

Yarbaşı, E. (2008). Türkiye tekdüzen muhasebe sisteminde nazım hesapların önemi ve dış ticaret işletmelerinde yeri, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 223-237. <https://www.ticaret.edu.tr/uploads/yayin/dergi/s13/223-237.pdf>.

Yılmaz, E., Eroğlu, S. (2013). Edessa'dan Urfa'ya: Urfa'da Kilise'den camiye dönüştürülmüş yapılar, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30, 1-12. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sufesosbil/issue/11407/136188>.

Yurtoğlu, N. (2018). Cumhuriyet Türkiyesinde elektrik enerjisi üretimi ve enerji politikaları (1923-1960), *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 34(2), 227-280. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aamd/issue/40613/488932>.

Zengin, E. (2020). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e örnek bir idareci: Vali İbrahim Ethem Aykut'un hayatı ve idari faaliyetleri, *Mavi Atlas Dergisi*, 8(2), 412-426. <https://doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.758409>.

İnternet Kaynaklar

(<https://www.facebook.com/UrfaEskiFotograflari/photos/pb.100033613454233.-2207520000../2721737427952193/?type=3>, Erişim Tarihi: 19.09.2022)

(<https://www.facebook.com/UrfaEskiFotograflari/posts/3654924304633496/>, Erişim Tarihi: 19.09.2022).

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Araştırmacı, çalışmanın verilerinin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala gerekli dikkat ve özeni göstermiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamışlardır.

Çıkar Beyanı

Makalenin hazırlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

EKLER

EK-1. Urfa Şehri Elektrik Türk Anonim Şirketi tarafından 1930'lı yıllarda elektrik santrali olarak kullanılan yapı.

(Kaynak: <https://www.facebook.com/UrfaEskiFotografлари/posts/3654924304633496/>, Erişim Tarihi: 19.09.2022).

EK-2. Tarihi kesin olarak tespit edilemeyen görselde getirilmiş olan dizel jeneratörlerden biri ile şirket çalışanlarına aittir.

(Kaynak: <https://www.facebook.com/UrfaEskiFotografllari/photos/pb.100033613454233.2207520000../2721737427952193/?type=3>, Erişim Tarihi: 19.09.2022)